

บรรณานุกรม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. พระนคร : คุรุสภา, 2506.

การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, สโมสร. พระบรมมหาราชวัง. พระนคร : คุรุสภา, 2514. สโมสรการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยจัดพิมพ์ถวาย เนื่องในวโรกาส วันรัชดาภิเษก 9 มิถุนายน 2514.

คณะกรรมการชำระปทานุกรม. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493. พิมพ์ครั้งที่ 13, พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2516.

จินดา ดวงใจ. นิทานเชียงใหม่ เล่ม 1,2. ขอนแก่น : คลังนาวิทยา, 2505.

จุลจอมเกล้า, พระบาทสมเด็จพระ. "ธรรมเนียมขุนนางไทยโบราณ," ศิลปากร, (5 ตุลาคม 2494), หน้า 3.

เฉลิม ยงบุญเกิด. ภาษาไทย. พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2509. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเอก บริบูรณ์ จุลละจาริตต์.

ชัยสิทธิ์ เศรษฐบุปผา. ภาษาถิ่นในวรรณคดีไทย. เอกสารประกอบการศึกษาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2514.

ซอนกลิ่น พิเศษสลกกิจ. "ภาษาจีนและภาษาไทยถิ่นเป็นประโยชน์เพียงใดในการค้นคว้าหาที่มาของคำไทย." วิทยานพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2489. (พิมพ์คิต.)

ฐะปะนีย์ นาครทรรพ. คำบรรยายภาษาไทยขั้นต้น. พระนคร : รุมนุมภาษาไทยของคุรุสภา, 2513.

คำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา. "นิราศภูเขาทอง," ชีวิตและผลงานของสุนทรภู่. พระนคร : คลังวิทยา, 2513.

คำทรงราชานุญาต, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา. บันทึกสมาคมวรรณคดี.

1 (พฤษภาคม 2475), หน้า 18.

———. ประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด. พระนคร คุรุสภา, 2504.

ทวาทศมาส. พระนคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2505.

ท้าวสูงหรือเจือง. พระนคร : โรงพิมพ์มิตรไทย, 2486. สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า

สังคายนาก พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ พระสาสน์ดิลก (จิต

เสโนเสน) พระครู วิโรจน์ (นุตโร รอด) และในงานชาปนักษะกิจศพ

พระมหาทักษ์ ญาณุปาโล กับ พระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีโล ที่จังหวัดอุบลราชธานี

10 - 16 เมษายน 2486.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 4. พระนคร :

คุรุสภา, 2504.

(ชนิด อยู่โพธิ์. "ความรู้เรื่องภาษาไทย," ศิลปากร, 13 (กรกฎาคม, 2512), หน้า 43.

นราธิปพงศ์ประพันธ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่น. วิทยาสารานุกรม. พิมพ์ครั้งที่ 2,

พระนคร : แพร่พิทยา, 2514.

นริศรานุกิตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา. บันทึกความรู้ต่าง ๆ. พระทานพระยา-

อนุমানราชชน. (เล่ม 3, เล่ม 4, เล่ม 5). พระนคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย,

2506.

นริศรานุกิตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา. และคำทรงราชานุญาต, สมเด็จพระกรมพระยา.

สาส์นสมเด็จพระเจ้า 5. พระนคร : คลังวิทยา, 2499.

———. "สาส์นสมเด็จพระเจ้า," ศิลปากร, 4 (กันยายน, 2503), หน้า 11 ; 14 (พฤษภาคม,

2513), หน้า 18 ; 14 (กันยายน, 2513), หน้า 11.

นายกรัฐมนตรีนุ, สำนัก. คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและ

โบราณคดี. ประชุมจารึกภาคที่ 3 ประมวลจารึกที่พบในภาคเหนือ ภาคตะวันออก

เฉียงเหนือ และภาคกลาง ของประเทศไทย อันจารึกด้วยอักษรและภาษาไทย ขอม

มอญ บาลี สันสกฤต. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรีนุ, 2513.

(นายกรัฐมนตรี, สำนัก. คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และ โบราณคดี. ประชุมจารึกภาคที่ 4 ประมวลจารึกที่พบในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลางของประเทศไทย อักษรวิภังคอักษร และภาษาไทย ขอม มอญ บาลี สันสกฤต. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2513.

บรรจบ พันธุเมธา. กาเลหมานไต. พระนคร : สมาคมภาษาและหนังสือ, 2504.

_____. "ไปสืบคำไทย," ภาษาและหนังสือ, 1 (มิถุนายน, 2502); หน้า 13 - 4.

_____. "ภาษาและหนังสือ," สตรีสาร (ฉบับวันที่ 9 มกราคม 2515), หน้า 145; (ฉบับวันที่ 16 มกราคม 2515), หน้า 26; (ฉบับวันที่ 23 มกราคม 2515), หน้า 16; (ฉบับวันที่ 28 มกราคม 2515), หน้า 16.

_____. "ลักษณะภาษาไทยใหญ่เทียบกับภาษาไทยกับภาษาไทยกรุงเทพ," สังคมศาสตร์ ปริทัศน์ (ฉบับพิเศษ 1, 14 ธันวาคม 2507), หน้า 155.

"ประกาศพระราชบัญญัติให้ใช้คำนำหน้าชื่อชนต่าง ๆ," ประกาศรัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2401-2504). พระนคร : ศุภสภา, 2504, หน้า 316.

ประคอง นิมมานเหมินท์. ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ. พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์-
แห่งประเทศไทย, 2517.

ประชาธิปไตย. วันที่ 23 สิงหาคม 2517; หน้า 7.

✓ ประชุมกฎหมายไทยโบราณภาค 1. ว่าด้วยธรรมเนียมศาลฎีกาและกฎหมายพิจารณาอาญาจักร
และธรรมเนียม. พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดัย, 2512. พิมพ์แจก
เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นายพลโท พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าคำรบ
ณ เมรุสุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาส 11 มีนาคม 2512.

ประกาศิรี [นามแฝง]. "บันทึกเรื่องสืบหาสยาม," ศิลปากร, 2 (ตุลาคม 2491),
หน้า 81.

ประยูทธ ปยุตฺโต, พระมหา. "คำคมอีสาน," บทบาทพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน.
 ขอนแก่น : โรงพิมพ์พัฒนาการพิมพ์, 2513. พิมพ์แจกในงานพระราชทาน
 เพลิดเพลิน พระธรรมสารเถร ณ เมรุวัดจันทรประสิทธิ์ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัด-
 ขอนแก่น. 5 เมษายน 2513.

ประเสริฐ ณ นคร. โคลงนิราศหริภุญชัย. สอดกับต้นฉบับเชียงใหม่, พิมพ์ครั้งที่ 3,
 พระนคร : โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, 2516.

— ผลงานคนคว่าประวัติศาสตร์ไทยและเรื่องของเกลือ (ไม้) เค็ม. พระนคร :
 โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2514. พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นายบุญเรือง
 ณ นคร ณ เมรุวัดพระศรีมหาธาตุ วันที่ 31 ตุลาคม 2514.

— "โคลงมัทราศเชียงใหม่," ภาษาและหนังสือ, 3 (มกราคม 2505), หน้า 99
 100, 101, 105, 108.

— "เรียนภาษาไทยตามแนวภาษาศาสตร์," ภาษาและหนังสือ, 3 (กรกฎาคม 2505),
 หน้า 50.

— มัจฉาสาคร. เรียบเรียงจากต้นฉบับไทยลานนา, พระนคร : โรงพิมพ์เลี้ยง-
 เชียง จงเจริญ, 2514. พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงโศทรกิตยา-
 นุประพันธ์ (อาสา โศทรกิตย์) วันที่ 4 เมษายน 2514.

ปรีชา ช่างขวัญยืน. "การใช้ภาษาร้อยแก้วในภาษาไทยสมัยอยุธยา." วิทยานิพนธ์ปริญญา
 มหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย คณะบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2515.
 (อัครสำเนา.)

พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลางฉบับปณิธานสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ศิลาสมหาเถระ). พิมพ์
 ครั้งที่ 1, พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2515.

พระคลัง (หน), เจ้าพระยา. สามก๊กเล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 7, พระนคร : ศิลปาบรรณา-
 คาร, 2508.

"พระราชกฤษฎีกาให้ใช้ค่านำนามสัตว์," ราชกิจจานุเบกษา, 4 (15 กรกฎาคม 2560),
 หน้า 326 - 30.

- พจน์ โศติกเสถียร. "โครงสร้างของนามวลีในภาษาไทย." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
แผนกวิชาภาษาไทย คณะบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2515. (อัครสำเนา).
- มณวิภา ไชยพันธุ์. "การประเมินคุณค่าเอกสารทางประวัติศาสตร์ไทย." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2515. (อัครสำเนา.)
- มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. แบบเรียนบาลีสัททโศทรีว่าด้วยหลักภาษาบาลี เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 3, พระนคร : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2505.
- มหาชาติคำหลวง. พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2496.
- มหาชาติภาคพายัพฉบับสร้อยสังกร. สอบทานชำระโดย พระธรรมราชานุวัตร (ฟู อุตฺตสิว เณร ป.6). พระนคร : สำนักพิมพ์ ส. ชรรณภักดิ์, 2489.
- เมธ รัตนประสิทธิ์. พจนานุกรมไทยยวน - ไทย - อังกฤษ. 2508.
- ราชาศัพท์. พระนคร : โรงพิมพ์สหอุปกรณ, 2499.
- ราตรี ชันวารชกร. "ลักษณะของคำไวยากรณ์ในภาษาไทย." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
แผนกวิชาภาษาไทย คณะบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2516. (อัครสำเนา.)
- ลิขิต สุนทรกุล. ประวัติการสัมพันธ์ระหว่างชาติไทยกับชาติจีนในยุคโบราณถึงสมัยชาติไทย
ใตมาตั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีแห่งประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 4, พระนคร :
โรงพิมพ์ไทยสว่าง, 2509.
- วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา. บาลีไวยากรณ์. พระนคร :
มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2508, "วชิรภาค ภาคที่ 2 นามและอักษยศัพท์".
- วรเวทย์พิสิฐ, พระ. คู่มือกำสรวดศรีปราชญ์. พระนคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2504.
- . คู่มือลิลิตพระลอ. พระนคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2504.
- วรรณคดี, กอง. "หนังสือที่แต่งในสมัยต่าง ๆ ของกองวรรณคดี," ศิลปากร, 5 (กุมภาพันธ์ 2495), หน้า 79.

วัชรีย์ รมยะนันท์. ลิลิตและนิราศ. พระนคร : โรงพิมพ์พิฆเนศ, 2517.

วิไลยา วิมุกตะลพ. "การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำ สำนวน และลำดับของคำในภาษาไทย สมัยรัตนโกสินทร์." แผนกวิชาภาษาไทย คณะบัณฑิตรวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2513. (อัครสำเนาะ.)

วิจิตรมาตรา, ชุน. "ลักษณะและวิวัฒนาการของภาษาไทย," คำบรรยายภาษาไทยชั้นสูง. พระนคร . ชุมนุมภาษาไทยของคุรุสภา, 2510.

วิทยาลัยวิชาการศึกษาสงขลา และวิทยาลัยครูสงขลา. มโนทัศน์นิบาตฉบับวัดมณีมาวาสสงขลา. สงขลา : โรงพิมพ์จิงจิง, 2513.

ศรีสุนทรไวยหาร, พระยา (น้อย อาจารย์ยางกูร). ภาษาไทยเล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 4, พระนคร : บรรณาการ, 2514.

ศิลป์ากร, กรม. ประชุมจารึกสยามภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2500. พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิง สีน ภักดีนครเศรษฐ์ ณ สุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาส 27 สิงหาคม 2500.

_____. ไตรภูมิถกหรือไตรภูมิพระร่วงพระราชนิพนธ์พระญาติไทยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงสุโขทัย. กรมศิลปากร ทรวจชำระ, 2517. (ถ่ายเอกสาร)

_____. เรื่องพระร่วง เทียบเมืองพระร่วง คำอ่านและคำแปลจารึกสุโขทัย สุภาภิตพระร่วง ไตรภูมิพระร่วง ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. พระนคร : ศิลปบรรณาการ, 2504.

_____. ศิลปกรรมในสมัยอยุธยา. พระนคร : กรมศิลปากร, 2514. พิมพ์เนื่องในวันเด็กแห่งชาติ 9 มกราคม 2514.

_____. "วิธีถกศิลาจารึกตามแบบของกรมศิลปากร," ศิลปากร, (ปีที่ 1 เล่ม 3 2480), หน้า 178 - 8.

ศึกษาธิการ, กรม. หนังสือพระราชพงศาวดาร เล่ม 3. พระนคร : ร.ศ. 120 (พ.ศ. 2444). พิมพ์โดยรับสั่งพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ อธิบดีกรมศึกษาธิการ.

ศึกษาธิการ, กระทรวง, หนังสืออ่านกวีนิพนธ์เรื่องโคลงนิราศนรินทร์. พระนคร :
 ครูสภา, 2513.

สกุลงค์, พระมหาสมณ. ขุนทึ่ง. ตรวจชำระโดย นายพิฑูร มลิวัลย์. พระนคร :
 คณะกรรมการฟื้นฟูวรรณคดีอีสาน, 2511.

สยามรัฐ. วันที่ 25 สิงหาคม 2517. หน้า 3.

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. "กมรเตงอันมาจากคำใด," จันทร์เกษม, (มกราคม -
 กุมภาพันธ์, 2513), หน้า 42.

เสฐียรโกเศศ [พระยาอนุমানราชชน]. เล่าเรื่องในไตรภูมิ. พระนคร : คลังวิทยา,
 2513.

_____. สารคดีและประเพณีน้ำพุเกี่ยวกับเมืองสวรรค์และผีसाงเทวดา. พระนคร :
 2503.

อนุมานราชชน, พระยา. นิรุกติศาสตร์. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรไทย, 2515.

อนุช อภาภิรม. "ลักษณะนามไทย," วิทยาการ. 7 (กันยายน 2506).

อุปกิตศิลปสาร, พระยา. หลักภาษาไทย. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2511.

เอกสารสัมมนาเกี่ยวกับศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง. พระนคร : หอสมุดแห่งชาติ
 (ระหว่างวันที่ 26 - 29 กันยายน 2515).

หอสมุดแห่งชาติ. สัมภาษณ์นายพิฑูร มลิวัลย์. วันที่ 26 กันยายน 2515.

ภาษาอังกฤษ

- Angkab Palakornkul. "A Socio-Linguistic Study of Pronominal Strategy in Spoken Bangkok Thai." Unpublished Ph. D. Thesis, University of Texas, 1962 (B.E. 2505).
- Giswold, A.B. and Prasert na Nagara. A Law Promulgated by the King of Ayudhya in 1397 A.D. Epigraphic and Historical Studies No. 4 (reprinted from the Journal of Siam Society, Volume LVII, Part I, January 1969).
- Vichin Panupong. Inter-Sentence Relations in Modern Conversational Thai. Bangkok : The Siam Society, 1970.
- Vilai Ruyaborn. "Classifiers in Thai." Unpublished Master's Thesis, Department of Foundation of Education, Chulalongkorn University, 1964 (B.E. 2507).

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.

วิธีถอดศัลลาจารึกตามแบบของกรมศิลปากร¹เครื่องมือสำหรับใช้ในการถอดศัลลาจารึก

1. แปรงขนสัตว์ชนิดแข็งหรือแปรงที่ทำด้วยเปลือกลูกมะพร้าว ใช้สำหรับขัดผงและกินทรายในเวลาล้างศัลลาจารึก
2. กระจกขยายของไทยหรือกระจกวาวชนิดเหนียวของจีน ใช้สำหรับปูทาบลงบนแผ่นศัลลาจารึก
3. แปรงขนสัตว์ชนิดอ่อน ใช้สำหรับตบกระจกให้จมลงในร่องจารึก
4. ลูกประคบ ใช้สำหรับลงหมึก (วิธีทำให้เอาสีดีโตประมาณเท่ากำมือ ห่อผ้าผูกให้แน่น)
5. หมึกแห้งของจีน ใช้สำหรับฝนทาลูกประคบในเวลาลงหมึก

1. วิธีถอดศัลลาจารึกอย่างตัวอักษรราบ

เอาน้ำล้างพื้นศัลลาจารึก แล้วเอาแปรงขนสัตว์ชนิดแข็งขัดผงกินทรายซึ่งติดอยู่ในเส้นตัวอักษรออกให้หมด

เมื่อล้างสะอาดแล้ว เอากระจกขยายปูทาบลงบนแผ่นศัลลาจารึก เอาน้ำพรมลงบนกระจกให้เปียกชุ่มทั่วทั้งแผ่น เวลาทำต้องระวังอย่าให้ฟองอากาศอยู่ในระหว่างอากาศกับแผ่นศัลลาได้ ถ้ามีฟองอากาศ ควรเอาแปรงขนสัตว์ชนิดอ่อนกดไล่ออกให้หมด แล้วจึงเอาแปรงอย่างอ่อนคอย ๆ ตบกระจกให้ทั่วทั้งแผ่น แล้วทิ้งไว้สักครู่หนึ่งพอให้กระจกจวนหมดจึงคอยตบให้แรงขึ้น พยายามตบด้วยแปรงให้นาน ๆ เพื่อให้กระจกจมลงในร่องจารึกให้ทั่วกัน

¹ คัดจากวารสารศิลปากร, ปีที่ 1 เล่ม 3, พ.ศ. 2480, หน้า 147 - 8.

เมื่อตบเสร็จแล้ว ควรปล่อยกระดาษทิ้งไว้ให้จวนแห้ง แล้วจึงเอาลูกประคบชุบน้ำก
จีนตบลงบนกระดาษให้ทั่ว หมึกจะติดกระดาษที่ไม่ได้จมลงไปในเรื่องจารึก แต่ที่ตรงตัวอักษร
จารึกซึ่งกระดาษจมลงไปนั้น หมึกจะไม่ติด การเอาลูกประคบตบลงบนแผ่นกระดาษนั้น ต้อง
ระวังอย่าให้หมึกไหลลงไปในเรื่องจารึกได้ จะทำให้ตัวอักษรเลอะไม่ชัดเจน

เมื่อลงหมึกเสร็จแล้ว ควรทิ้งไว้ให้แห้งสนิท แล้วจึงค่อย ๆ ลอกกระดาษออกจาก
แผ่นศิลา

การใช้กระดาษ

ถารอยเส้นจารึกต้น ควรใช้กระดาษชั้นเดียว ถ้าเส้นลึกจะใช้กระดาษซ้อนกันสัก
2 ชั้นก็ได้

การปูกระดาษ

ถ้าแผ่นศิลากว้างหรือยาวกว่าแผ่นกระดาษ ต้องปูกระดาษให้เกยกันราว 3 ซม.
แล้วจึงเอาน้ำพรมกระดาษ เมื่อเวลาเลิกกระดาษออกจากกัน ให้เอาควาหรือแปรงเป็ยกติด
เสียให้เรียบร้อย

2. วิธีถอดศิลาจารึกอย่างตัวอักษรไปน

วิธีนี้ทำโดยไม่ต้องใช้หมึกจีน เหมาะสำหรับการทำในเวลาที่จะหาหมึกจีนไม่ได้
แต่เมื่อถอดออกแล้วจะได้ตัวอักษรกลับ เป็นการลำบากที่จะอ่านและแปลในภายหลัง เพราะ
ตัวอักษรเหล่านั้นจะต้องใส่อานในกระจกเงาอีกทีหนึ่งจึงจะได้ความ เพราะฉะนั้นถ้าไม่
จำเป็นจริง ๆ แล้ว ควรทำตามวิธีที่ 1 การทำตามวิธีนี้จะใช้กระดาษฟางของจีนก็ได้ ถ้าหาก
กระดาษอื่นไม่ได้จริง ๆ

วิธีทำ

การล้างและปูทาบกระดาษ คงทำอย่างเดียวกับวิธีที่ 1 ผิดกันแต่ต้องใส่น้ำประชนิก
แข็ง เช่นน้ำประที่หาควยเปลือกกลมมะพร้าว ตบลงบนแผ่นกระดาษที่เปียกนั้น

เมื่อกำหนดระดับชั้นที่ 1 ใดที่ตัวกันแล้ว เอากระดาษอีกแผ่นหนึ่งมาทาบทับลงเป็นชั้นที่ 2 เอาน้ำพรมให้ชุ่มและตบลงให้ทั่วอย่างวิธีทาบกระดาษชั้นที่ 1 เสร็จแล้วเอากระดาษทาบลงอีกเป็นชั้นที่ 3 โดยทำอย่างเดียวกัน เมื่อปิดกระดาษครบ 3 ชั้นแล้ว จึงพิจารณา ดูเห็นกระดาษที่ปิดลงบนรอยจารึกสนิทแนบเป็นเนื้อเดียวกัน คือกระดาษจมลงไปจนไม่สามารถมองเห็นร่องจารึกบนหลังกระดาษใดแล้วก็เป็นอันใช้ได้ ถ้ายังมีรอยอยู่ให้ปิดกระดาษเติมลงไปอีกเป็น 4 หรือ 5 ชั้น โดยวิธีเดียวกัน

การทำวิธีนี้ ข้อที่ควรระวังก็คือ ต้องใช้แปรงแข็ง ๆ ตบกระดาษแรง ๆ ให้ทั่ว เพื่อให้กระดาษอัดตัวเข้าไปในร่องจารึกจนเต็ม จึงจะปิดตัวอักษรไปอย่างชัดเจน ถ้าร่องจารึกยิ่งลึกมากเท่าไร ก็ต้องเพิ่มกระดาษใหม่มากขึ้นขึ้นเท่านั้น

เมื่อทำเสร็จแล้วทั้งกระดาษให้แห้งสนิท แล้วจึงค่อย ๆ ลอกกระดาษนั้นออกจากแผ่นศิลา.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข.

ประวัติและสังเขปจารึกหลักทาง ๆ
ในสมัยสุโขทัย¹

จารึกเก่าที่พบในดินแดนที่เป็นประเทศไทย และมีการเก็บรักษาไว้ทั้งที่เป็นตัวจารึกจริงและสำเนาจารึก ปัจจุบันมีทั้งสิ้น 424 หลัก เป็นจารึกเรื่องราวของอาณาจักรทวารวดี ศรีวิชัย กัมพูชา ศรีวิชัย สุโขทัย ลานนา กรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ จารึกทั้ง 424 หลักนี้ ได้มีผู้เชี่ยวชาญในการอ่านจารึกอ่านคำจารึกออกมาเป็นภาษาปัจจุบัน และได้มีการจัดพิมพ์คำอ่านจารึกออกเผยแพร่รวมอยู่ในประชุมจารึกภาคต่าง ๆ ดังนี้

1. หนังสือประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1 เป็นการรวบรวมพิมพ์คำจารึกเรื่องราวเกี่ยวกับอาณาจักรสุโขทัย ได้จัดพิมพ์แล้ว 4 ครั้ง ดังนี้

1.1 ประชุมศิลาจารึกสยาม ภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย ฉบับภาษาไทย และฝรั่งเศส พิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2467 หอพระสมุดวชิรญาณ จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสงานฉลองอายุครบ 4 รอบ ของมหาเสวกโท พระยาราชนกุล (อวบ เปาโรหิตย์) พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ประกอบด้วยคำจารึกหลักที่ 1 - 15 รวม 15 หลัก ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเคส์ ผู้เชี่ยวชาญภาษาตะวันออกและเป็นบรรณารักษ์ใหญ่ของหอพระสมุดวชิรญาณในเวลานั้นเป็นผู้อ่านและเขียนคำอธิบาย มีภาพคำจารึกทุกหลักเป็นภาพประกอบ คำจารึกได้จัดพิมพ์ด้วยตัวอักษรไทยปัจจุบัน แต่เรียงตัวตามแบบคำจารึกเดิม

¹ รวบรวมจากวิทยานิพนธ์เรื่อง "การประเมินคุณค่าเอกสารทางประวัติศาสตร์ไทย" ของ น.ส. มณวิภา ไชยพันธุ์ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกบรรณารักษศาสตร์ คณะบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515), หน้า 24 - 102.

ในคำนำมีประวัติของจารึกทุกหลัก ให้คำอธิบายเกี่ยวกับศิลาจารึกในประเทศไทยและจารึกของสุโขทัย รวมทั้งเรื่องประวัติศาสตร์สุโขทัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนบัญชีจารึกต่าง ๆ เท่าที่พบในประเทศไทยในเวลานั้นด้วย

1.2 ประชุมศิลาจารึกสยาม ภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2473 กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าพระยามุนตริ (อวล เปาโรหิตย์) พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 นี้ได้จัดพิมพ์คำจารึกหลักที่ 1 - 15 เฉพาะภาษาไทยและไม่มีภาพจารึกประกอบ ในการพิมพ์ได้จัดพิมพ์คำจารึกด้วยตัวอักษรไทยปัจจุบัน แต่เรียงตัวตามแบบคำจารึกเดิม และมีอธิบายคำเช่นเดียวกับฉบับพิมพ์ครั้งแรก แต่ได้เพิ่มคำอ่านจารึกประกอบกับคำจารึกทุกหลักเพื่อให้สะดวกแก่การอ่าน นอกจากนี้ในคำนำของฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 ได้ตัดคำนำซึ่ง ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเคส์ เคยเรียบเรียงไว้ในฉบับพิมพ์ครั้งแรกออกไป คงให้แต่ประวัติโดยย่อของจารึกแต่ละหลักซึ่ง หลวงวิจิตรวาทการ เป็นผู้เรียบเรียงขึ้นใหม่ จัดพิมพ์ไว้แทนเท่านั้น

1.3 ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2500 ใ้ชื่อว่า ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงสิน ภัคดีนเรศรชฎ พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 3 นี้ ได้จัดพิมพ์เฉพาะภาษาไทย และไม่มีภาพจารึกประกอบ เป็นการรวบรวมพิมพ์คำจารึกที่เกี่ยวข้องกับสุโขทัยหลักที่ 1 - 15 ซึ่ง ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเคส์ เป็นผู้อ่านและอธิบาย เช่นเดียวกับฉบับพิมพ์ครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 และได้เพิ่มคำอ่านจารึกที่ศาสตราจารย์ฉำ ทองคำวรรณ อดีตผู้อำนวยการอ่านจารึกของกรมศิลปากรเป็นผู้อ่านอีก 5 หลัก คือจารึกหลักที่ 7 ก. หลักที่ 8 ก. หลักที่ 8 ข. หลักที่ 8 ค. และหลักที่ 9 ก. รวม 20 หลัก การจัดพิมพ์จารึกทุกหลักในฉบับพิมพ์ครั้งนี้ ประกอบด้วยคำจารึกซึ่งพิมพ์ด้วยตัวอักษรไทยปัจจุบัน แต่เรียงตัวตามแบบคำจารึกเดิม คำอ่านจารึกและอธิบายคำจารึก ในคำนำมีประวัติโดยย่อของจารึกทุกหลักที่เคยพิมพ์ในฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 และได้เพิ่มเติมประวัติของจารึกทั้ง 5 หลักที่อ่านใหม่ไว้ด้วย

1.4 ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2515 กรมศิลปากรจัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ พระราช-ประสิทธิ์คุณ อดีตเจ้าคณะจังหวัดสุโขทัย พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภา ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 4 นี้ เป็นการ

รวบรวมพิมพ์จารึกเรื่องสุโขทัยทั้งหมด คือ จารึกหลักที่ 1 - 15 รวมทั้งจารึกหลักที่ 7 ก หลักที่ 8 ก หลักที่ 8 ข หลักที่ 8 ค และหลักที่ 9 ก เช่นเดียวกับฉบับพิมพ์ครั้งที่ 3 และได้เพิ่มจารึกสุโขทัยหลักที่ 45 และหลักที่ 64 ซึ่งได้เคยพิมพ์ในหนังสือประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3 มารวมพิมพ์ไว้ด้วย ในการจัดพิมพ์จารึกทุกหลักประกอบด้วยคำจารึกพิมพ์ด้วยตัวอักษรไทยแบบปัจจุบัน แต่เรียงตัวตามแบบคำจารึกเดิม มีคำอ่านจารึกและอธิบายคำในจารึก แต่ฉบับพิมพ์ครั้งนี้ไม่มีภาพจารึกประกอบ ทั้งไม่มีประวัติที่มาของจารึกแต่ละหลักดังเช่นฉบับพิมพ์ครั้งก่อน ๆ

2. หนังสือประชุมศิลาจารึกภาคที่ 2 ประกอบด้วยคำอ่านจารึกหลักที่ 16 - 29 รวม 14 หลัก เป็นเรื่องราวที่จารึกเกี่ยวกับทวารวดี ศรีวิชัย และละโว้ หนังสือประชุมศิลาจารึกภาคที่ 2 นี้ ได้จัดพิมพ์ขึ้นแล้ว 2 ครั้ง ดังนี้

2.1 ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 2 จารึกกรุงทวารวดี เมืองละโว้และเมืองประเทศราชขึ้นแก่กรุงศรีวิชัย ฉบับภาษาไทยและภาษาฝรั่งเศส พิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2472 หอพระสมุดวชิรญาณจัดพิมพ์เนื่องในงานฉลองพระชนมายุของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ในการจัดพิมพ์มีภาพจารึกทุกหลักประกอบด้วยคำจารึก พิมพ์ด้วยตัวอักษรไทยแบบปัจจุบัน แต่เรียงตัวตามแบบคำจารึกเดิม มีคำอ่านจารึกและอธิบายคำจารึกซึ่งอ่านและอธิบายคำจารึกซึ่งอ่านและอธิบายโดย ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเคส์ และยังมีเรื่องอธิบายประกอบเกี่ยวกับ ทวารวดี ศรีวิชัย เมืองครุฑ เมืองตามพลึงค์ และเมืองละโว้ ในด้านประวัติศาสตร์ เรียบเรียงโดย ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเคส์ เช่นกัน

2.2 ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2504 ซึ่งชื่อว่า ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 2 จารึกทวารวดี ศรีวิชัย ละโว้ กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในงานฉลองพระชนมายุครบ 4 รอบของหม่อมเจ้าปิยรังสิต รังสิต พิมพ์ที่โรงพิมพ์ศิวนคร จัดพิมพ์เป็นภาษาไทยและภาษาฝรั่งเศส เช่นเดียวกับฉบับพิมพ์ครั้งแรก มีคำจารึก คำอ่านจารึก อธิบายคำ และภาพจารึกประกอบ แต่ในฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 นี้ ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเคส์ ซึ่งเป็นผู้อ่านจารึกและเขียนคำอธิบายไว้ในฉบับพิมพ์ครั้งแรก ได้แก้ไขตนฉบับภาษาฝรั่งเศสเพิ่มเติมตามหลักฐานที่ค้นพบได้ใหม่

และหม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงเป็นยูแปดจากต้นฉบับภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาไทยในภาคผนวกของฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 นี้ ได้นำพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งจารึกไวบนแผ่นศิลาที่พระปฐมเจดีย์ กับบทความเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน ที่ลงพิมพ์เป็นภาษาต่างประเทศในหนังสือเอกสารอื่น ๆ มาแปลแล้วที่พิมพ์รวมไว้ด้วย

3. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3 เป็นการประมวลจารึกต่าง ๆ ที่พบในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออกและภาคกลางของประเทศไทย ตั้งแต่หลักที่ 30-84 รวม 55 หลัก ในการจัดพิมพ์จารึกแต่ละหลักประกอบด้วยภาพจารึก คำจารึก คำอ่านจารึก และอธิบายคำในจารึก จัดพิมพ์โดยคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี พิมพ์ที่โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี เมื่อ พ.ศ. 2508

4. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4 รวมจารึกต่าง ๆ ที่พบในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคกลางของประเทศไทยจำนวน 46 หลัก ตั้งแต่จารึกหลักที่ 85 - 130 และหลัก 40 พิเศษ การจัดพิมพ์หนังสือประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4 ได้จัดพิมพ์รูปเล่มเช่นเดียวกับหนังสือประชุมจารึกภาคที่ 3 ประกอบด้วย คำจารึก คำอ่านจารึก อธิบายคำ และภาพจารึก เว้นจารึกบางหลักที่ไม่สามารถถ่ายภาพมาประกอบได้ จัดพิมพ์โดยคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี พิมพ์ที่โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี เมื่อ พ.ศ. 2513

อนึ่ง คำอ่านจารึกที่ได้นำไปรวบรวมพิมพ์เป็นรูปเล่มเป็นหนังสือประชุมจารึกภาคที่ 1 ภาคที่ 2 ภาคที่ 3 และภาคที่ 4 นั้น มีคำจารึกหลายหลักเคยลงพิมพ์ในวารสารของกรมศิลปากร คอไปนี้บ้างแล้ว

1. วารสารศิลปากร ตั้งแต่ปีที่ 6 - 10 (พ.ศ. 2495 - 2499)
2. นิตยสารศิลปากร ปีที่ 1 (พ.ศ. 2500) เป็นต้นมา

ดังกล่าวมาแล้ว ยังมีจารึกหลักอื่น ๆ ที่ผู้เชี่ยวชาญการอ่านจารึกได้อ่านและอธิบายแล้วเสร็จ ภายหลังจากที่ได้ดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือประชุมจารึกภาคที่ 4 ขึ้นแล้วอีกหลายหลัก จารึกดังกล่าวนี้ ได้นำลงพิมพ์ในนิตยสารศิลปากร ซึ่งเป็นนิตยสารราย 2 เดือนของกรมศิลปากร ตั้งแต่ฉบับปีที่ 13 (พ.ศ. 2512) เป็นต้นมาจนปัจจุบันแทบทุกฉบับด้วย

5. หนังสือประชุมศิลาจารึกภาคที่ 5 จัดพิมพ์โดยคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี พิมพ์ที่โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี เมื่อ พ.ศ. 2515 เป็นการประมวลจารึกอักษรไทย และภาพลายเส้นจำหลักบนแผ่นหินเกี่ยวกับเรื่องชาดกต่าง ๆ ในชาดกहारวैयाชาติที่ประทับไว้ในเจดีย์วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย มีประวัติวัดศรีชุมและบันทึกเกี่ยวกับการบูรณะวัดศรีชุมประกอบ

จารึกในสมัยสุโขทัย ส่วนใหญ่ที่พิมพ์อยู่ในประชุมจารึกภาคที่ 1 นอกจากนั้นก็ยังมีปะปนอยู่ในประชุมจารึกภาคที่ 3 และภาคที่ 4 อีกบางหลัก ซึ่งเมื่อรวบรวมเฉพาะจารึกในสมัยสุโขทัยจากประชุมจารึกภาคที่ 1 และภาคที่ 2 - 3 แล้ว มีดังนี้

จารึกสมัยสุโขทัยจากประชุมจารึกภาคที่ 1 ได้แก่จารึกหลักที่ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15

จารึกหลักที่ 1 จารึกพ่อขุนรามคำแหง

ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 มีลักษณะเป็นแท่งศิลารูปสี่เหลี่ยม ยอดมน สูง 1 เมตร 11 ซม. มีคำจารึกด้วยอักษรและภาษาไทยทั้ง 4 คว ย คานที่ 1 และคานที่ 2 มีคำจารึกตัวอักษรคานละ 35 บรรทัด คานที่ 3 และคานที่ 4 มี 27 บรรทัด

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะดำรงพระยศเป็นเจ้าฟ้ามงกุฎ ทรงพบศิลาจารึกนี้ เมื่อ พ.ศ. 2376 ในบริเวณใกล้เคียงกับที่ใดทรงพบพระแทมมิ่งนังคศิลา ที่เนินปราสาทเมืองสุโขทัยเก่า จึงโปรดให้นำลงมาไว้ที่วัดราชาธิวาส และต่อมาได้โปรดให้นำไปไว้ที่วัดบวรนิเวศฯ ครั้นเมื่อพระองค์เสวยราชย์แล้ว โปรดให้ย้ายจากวัดบวรนิเวศฯ ไปตั้งไว้ที่ศาลารายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทางคานเหนือของอุโบสถหลังที่ 2 นับจากทางตะวันตก จนถึง พ.ศ. 2466 จึงโปรดให้ย้ายไปอยู่ที่หอพระสมุทวชิรญาณ ในสมัยรัชกาลที่ 7 เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระที่นั่งศิวโมกชพิมาน ในพระราชวังบวรสถานมงคล ให้เป็นที่ตั้งหอพระสมุทวชิรญาณ ใน พ.ศ. 2468 ได้โปรดให้ย้ายหลักศิลาจารึกทั้งหมด รวมทั้งศิลาจารึกหลักที่ 1 ไปเก็บรักษาไว้ที่พระที่นั่งศิวโมกชพิมาน และคงเก็บรักษาไว้ที่พระที่นั่งนั้นจนถึง พ.ศ. 2508 จึงโดยย้ายศิลาจารึกทั้งหมดไปไว้ที่หอวิชาวุฒ ๗ ตึกถาวรวัตถุ ใน พ.ศ. 2511 กรมศิลปากรได้ย้ายเฉพาะศิลาจารึกหลักที่ 1 ไปตั้งแสดงไว้ที่

อาคารสร้างใหม่ ณ หอแสดงศิลปในสมัยสุโขทัย ทางด้านเหนือชั้นบน ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

เมื่อย้ายศิลาจารึกหลักที่ 1 มาเก็บรักษาไว้ที่กรุงเทพฯ แล้ว เจ้าฟ้ามงกุฎฯ ทรงอุทิศหาเงินค่าจารึกนี้จนได้ความตลอด และได้ทรงเผยแพร่ความรู้นี้ด้วย ต่อมา มีชาวต่างประเทศสนใจนำจารึกนี้ไปตีพิมพ์เป็นภาษาต่าง ๆ แต่การแปลและการตีพิมพ์ยังไม่สมบูรณ์ดี ครั้นเมื่อ ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเคส์ นักโบราณคดีและผู้เชี่ยวชาญภาษาตะวันออก ไคมาเป็นบรรณาธิการใหญ่ที่หอพระสมุดวชิรญาณ ได้รับมอบให้เป็นผู้ตรวจ อ่าน และทำคำอธิบายศิลาจารึกหลักต่าง ๆ และได้ดำเนินการจัดพิมพ์จารึกหลักที่ 1 และจารึกสุโขทัยหลักอื่น ๆ เป็นภาษาไทย และภาษาฝรั่งเศสขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2467

หลังจากนั้น มีผู้จัดพิมพ์จารึกหลักที่ 1 อีกหลายครั้ง คือ

ครั้งที่ 2 พิมพ์ในหนังสือประชุมจารึกภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย ฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2477

ครั้งที่ 3 พิมพ์ในหนังสือจารึกพ่อขุนรามคำแหงกับคำอธิบายของ หลวงวิจิตรวาทการ พ.ศ. 2477

ครั้งที่ 4 พิมพ์ในหนังสือประชุมจารึกภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิง สีน ภักดีนรเศรษฐ์) พ.ศ. 2500

ครั้งที่ 5 พิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ นำทองคำวรรณ พ.ศ. 2511

ครั้งที่ 6 มหาวิทยาลัยรามคำแหง จัดพิมพ์เฉพาะจารึกหลักที่ 1 พ.ศ. 2514

ครั้งที่ 7 พิมพ์ในหนังสือประชุมจารึกภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระราชประสิทธิ์คุณ) พ.ศ. 2515

ศิลาจารึกหลักที่ 1 ซึ่งได้มีการตีพิมพ์หลายครั้งจนเป็นที่แพร่หลายนั้น ได้ยึดเอาฉบับที่ ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเคส์ อ่านและทำคำอธิบายไว้ตั้งแต่เมื่อ พ.ศ. 2467 เป็นหลัก ซึ่งไม่ได้มีการอ่านใหม่เพื่อตรวจชำระอีกเลย จึงปรากฏว่ามีข้อผิดพลาดจากการอ่านและการจัดวรรคตอน

อยู่บ้าง ดังนั้น กรมศิลปากรจึงได้จัดให้มีการสัมมนาศิลาจารึกหลักที่ 1 เพื่อแก้ไขขอบกรอบ
ดังกล่าว พร้อมทั้งจัดทำคำอธิบายให้ละเอียดมากขึ้น การสัมมนาครั้งนี้จัดขึ้นที่หอสมุดแห่งชาติ
ระหว่างวันที่ 23 - 29 กันยายน พ.ศ. 2515 ส่วนเอกสารจากการสัมมนายังมิได้มีการ
ตีพิมพ์ออกเผยแพร่

ความสำคัญในศิลาจารึกหลักนี้ก็คือ ในตอนต้นเป็นคำของพ่อขุนรามคำแหง เล่าประวัติ
ของพระองค์ตั้งแต่ประสูติจนเสวยราชย์ ตอนต่อมาเล่าถึงจารีตประเพณีและชีวิตของชาวสุโขทัย
ในครั้งนั้น ตอนท้ายที่สุดกล่าวถึงเกียรติคุณของพ่อขุนรามคำแหง และอาณาเขตสยามในสมัย
พ่อขุนรามคำแหง

จารึกหลักที่ 2 จารึกวัดศรีชุม

จารึกหลักนี้ เป็นจารึกบนแผ่นหินอ่อนสีน้ำตาล สูง 2 เมตร 75 ซม. กว้าง 67 ซม.
หนา 8 ซม. มีจารึกทั้ง 2 ด้าน จารึกด้วยอักษรและภาษาไทย ด้านที่ 1 มี 107 บรรทัด
ด้านที่ 2 มี 95 บรรทัด

นายพลโท พระยาสมุหเสนากรมการ เป็นผู้ค้นพบในอุโมงค์วัดศรีชุม เมื่อครั้งยังเป็น
หลวงสมุหเสนากรมการ เมื่อ พ.ศ. 2430 ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส เข้าใจว่าจารึกชิ้น
ในรัชกาลของพญาลิไทย ศิลาจารึกหลักนี้มีข้อความยืดยาวมาก เนื้อหากล่าวถึงประวัติศาสตร์
ของกรุงสุโขทัย ขนบธรรมเนียมต่าง ๆ รวมทั้งลัทธิพระพุทธศาสนาที่นับถือกันอยู่ในสมัยสุโขทัย
ครั้งนั้น แต่ศิลาจารึกหลักนี้ลบเลือนมาก

ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่ แผนกหนังสือ ตัวเขียน และจารึก กองหอสมุดแห่งชาติ
กรมศิลปากร

จารึกหลักที่ 3 จารึกนครชุม

จารึกหลักนี้เป็นจารึกบนแผ่นหินอ่อนสีน้ำตาล สูง 1 เมตร 93 ซม. กว้าง 47 ซม.
หนา 6 ซม. จารึกด้วยอักษรและภาษาไทยทั้ง 2 ด้าน ด้านที่ 1 มี 78 บรรทัด ด้านที่ 2
มี 58 บรรทัด ด้านที่ 2 นี้ชำรุดมาก บอกศักราชไว้ว่า จารึกเมื่อ พ.ศ. 1900 (ศักราช
1279) ในรัชกาลพญาลิไทย เป็นเรื่องที่พญาลิไทยประดิษฐานวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ และปลูก

พระศรีมหาโพธิ ซึ่งได้นำมาจากเกาะลังกา และเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

จารึกหลักที่ 4 จารึกวัดป่ามะม่วง

ศิลาจารึกหลักนี้ เป็นเสาคันทราย สูง 2 เมตร กว้าง 27 - 30 ซม. มีจารึก ทั้ง 4 ด้าน เป็นจารึกภาษาเขมร ด้านที่ 1 - 2 - 3 มีคานละ 56 บรรทัด ด้านที่ 4 มี 16 บรรทัด ชำรุดเล็กน้อย ส่วนด้านที่ 1 - 2 - 3 ตัวอักษรลบเลือนมาก

จารึกหลักนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพบเมื่อ พ.ศ. 2376 ในคราวเดียวกับที่ทรงพบศิลาจารึกหลักที่ 1 จารึกนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา- ปวเรศวริยาลงกรณ์ และสามเขมร ได้แปลไว้แล้วครั้งหนึ่ง แต่เป็นการแปลเอาความ ภายหลัง ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเคส์ ได้แปลขึ้นใหม่ ศิลาจารึกหลักนี้ เข้าใจว่าจารึกใน พ.ศ. 1890 (มหาศักราช 1269) ความโดยมากเป็นเรื่องขอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระอัญญาไทย (พญาธิไทย) และกล่าวถึงการทูลบำรุงศาสนาของพญาธิไทย

จารึกหลักที่ 5 จารึกวัดป่ามะม่วง

ศิลาจารึกหลักนี้มีขนาดและลักษณะคล้ายกับหลักที่ 4 แต่สั้นกว่า คือ สูง 1 เมตร 15 ซม. กว้าง 28 ซม. อักษรที่จารึกเป็นอักษรไทยสุโขทัย และจารึกเป็นภาษาไทยด้วย เรื่องเดียวกันกับที่จารึกเป็นภาษาเขมรในหลักที่ 4 แต่มีข้อความแตกต่างกันเล็กน้อย คือ ในหลักที่ 5 ไม่กล่าวถึงการปราบศัตรูของพญาธิไทย และไม่กล่าวถึงการประดิษฐานรูปพระ- มเหศวร พระวิษณุในหอเทวาลัย มหาเกษครในป่ามะม่วง ซึ่งมีกล่าวไว้ในหลักที่ 4 แต่ใน หลักที่ 5 ไม่กล่าวถึงพอขุนรามคำแหงปลูกต้นมะม่วง ซึ่งในหลักที่ 4 ไม่ได้กล่าวถึง

จารึกหลักที่ 6 จารึกวัดป่ามะม่วง

ศิลาจารึกหลักนี้ เป็นจารึกอักษรขอม ภาษามคธ พระยารามราชภักดี (ใหญ่ ศรีสัมพั) ชุกพบที่วัดป่ามะม่วง เขตเมืองเก่า สุโขทัย เมื่อ พ.ศ. 2451 จารึกหลักนี้มีขนาดสูง 1 เมตร 30 ซม. กว้าง 27 - 33 ซม. มีจารึกทั้ง 4 ด้าน ด้านที่ 1 และด้านที่ 3 มีจารึกคานละ 24 บรรทัด ส่วนด้านที่ 2 และด้านที่ 4 ชำรุดหมด

จารึกนี้เป็นจารึกที่พระมหาสามีสั่งขราช ไค่แดงสรรเสริญเกียรติยศพระมหาธรรมราชาลิไทยที่เสด็จออกผนวช พระยาปริยัติธรรม (แพ ตาละลักษณ) เป็นผู้แปลจากภาษามคธเป็นภาษาไทย

จารึกหลักที่ 7 จารึกวัดป่ามะม่วง

ศิลาจารึกหลักนี้ พระยารามราชภักดี ไค่สงมาเก็บไว้ที่หอพระสมุท เมื่อ พ.ศ. 2485 มีลักษณะเป็นแผ่นศิลาอ่อนสีน้ำตาล สูง 1 เมตร 37 ซม. กว้าง 28 ซม. มีคำจารึกทั้ง 4 ด้าน ด้านที่ 1 และด้านที่ 3 ขำรุดหมด ด้านที่ 2 และด้านที่ 4 พ้ออ่านไค่เล็กน้อย จารึกเป็นภาษาไทยว่าควยเรื่องพญาลิไทยทรงสร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ ในวัดป่ามะม่วง ในปีทีทรงผนวชที่วัดป่ามะม่วง ตอนท้ายเป็นการสรรเสริญพญาลิไทย

จารึกหลักที่ 8 จารึกเขาสุมณกฎ

จารึกหลักนี้มีลักษณะเป็นแผ่นบาง คลายรูปใบเสมา สูง 90 ซม. กว้าง 31 ซม. ด้านข้างกว้าง 15 ซม. จารึกควยอักษรและภาษาไทยทั้ง 4 ด้าน จารึกขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1902 เป็นเรื่องทีพระมหาธรรมราชาลิไทย สร้างรอยพระพุทธรูปบนเขาสุมณกฎ และกล่าวถึงเหตุการณ์ในสมัยพระธรรมราชาที่ 2 (พญาไสยสือไทย) มาประทับอยู่ที่พิษณุโลก ซึ่งจารึกในตอนหลังนี้ เขาใจว่าจารึกหลังจากครั้งแรก 10 ปี คือจารึกใน พ.ศ. 1915¹

¹ จารึกหลักนี้ ด้านที่ 4 บรรทัด 14 - 18 ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเคส์ ไค่อ่านว่า "จึงขึ้นมานบพระบาทลักษณอันตนชนกประดิษฐาแตกอน" คำว่า ชนก ในที่นี้หมายถึง พญาเลอไทย พระบิดาพญาลิไทย เป็นผู้ประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ แตออกมา คร. ประเสริฐ ฐ นคร ไค่อ่านคำจารึกใหม่ และพบว่า คำว่า ชนก ที่อ่านไว้แต่เดิมนั้นผิด ที่ถูกควรเป็น หาก ขอความคังกล่าวจึงเปลี่ยนเป็น "... อันคนหากประดิษฐาแตกอน" ซึ่งคำว่า หาก นี้ แปลว่า ควยตนเอง จึงหมายความว่า พญาลิไทยเองเป็นผู้ประดิษฐานรอยพระพุทธรูป มีใจพญาเลอไทย การแก้ไขครั้งนี้ ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเคส์ ไค่ยอมรับแล้วว่าถูกต้อง

ดูรายละเอียดใน ประเสริฐ ฐ นคร, "การชำระประวัติศาสตร์สุโขทัย," ผลงานคนควาประวัติศาสตร์ไทยและเรื่องของเกลือ (ไม้) เค็ม (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสมัย 2514), หน้า 37.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งทรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ทรงนำศิลาจารึกหลักนี้มาจากเขาพระบาทใหญ่ หรือที่เรียกในจารึกว่าเขาสมณภูมิ ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของสุโขทัยเก่า เมื่อ พ.ศ. 2451 เดิมจารึกนี้ชำรุดแตกหักเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย แต่ได้มีการซ่อมให้ติดต่อกันเป็นแผ่นเดียว

จารึกหลักที่ 9 จารึกวัดป่าแดง

จารึกหลักนี้ เป็นแผ่นหินบางๆ มีลักษณะคล้ายใบเสมา สูง 1 เมตร กว้าง 58 ซม. เท่าที่พบมี 3 แผ่น จารึกด้านเดียวด้วยตัวอักษรไทยทั้ง 3 แผ่น จารึกเป็นตอนๆ ตอนละแผ่น เรื่องราวต่อเนื่องเป็นเรื่องเดียวกัน จารึกหลักนี้ไม่ทราบว่ามีอายุที่ไทมาก่อน ต่อมาได้ย้ายไปเก็บรักษาไว้ที่หอพระสมุดวชิรญาณ เมื่อ พ.ศ. 2488

ศิลาจารึกหลักนี้เรียกว่า จารึกวัดป่าแดง เพราะในศิลาจารึกอ้างถึงชื่อวัดป่าแดง ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ สันนิษฐานว่า อาจจะเป็นวัดสะพานหินในปัจจุบัน ศิลาจารึกหลักนี้จารึกเมื่อ พ.ศ. 1949 เนื้อเรื่องเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์

จารึกหลักที่ 10 จารึกท่านเจ้าพัน

ศิลาจารึกหลักนี้เป็นจารึกบนแผ่นหินอ่อน สูง 1 เมตร 50 ซม. กว้าง 47 ซม. ด้านข้างกว้าง 11 ซม. มีจารึก 2 ด้าน จารึกเป็นภาษาไทยปนมอญ ไม่ปรากฏว่าได้จารึกหลักนี้มาจากไหน ต่อมาได้ย้ายมาไว้ที่หอพระสมุดวชิรญาณ ส่วนใหญ่ชำรุดเกือบทุกบรรทัด พอทราบได้ว่าจารึกเมื่อ พ.ศ. 1947 กล่าวถึงเรื่องราวของบุคคลผู้หนึ่งได้สร้างถาวรวัตถุต่างๆ ไว้ในเมืองชะเลียง สองแคว เมืองเชียงใหม่ และสุโขทัย

จารึกหลักที่ 11 จารึกวัดเขากบ

จารึกหลักนี้ เป็นหินอ่อน สูง 80 ซม. กว้าง 47 ซม. มีจารึกทั้ง 4 ด้าน แต่ด้านข้างลบเลื่อนไปหมด ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร สันนิษฐานว่า ความในจารึกด้านที่ 2 ของหลักที่ 11 นี้ กับความในหลักที่ 2 จารึกโดยบุคคลคนเดียวกัน และเข้าใจว่าจารึกห่างกันหลายปี ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ สันนิษฐานว่า จารึกหลักที่ 11 นี้ คงจะจารึกภายหลังจาก พ.ศ. 1962 จารึกหลักนี้ว่าด้วยเรื่องของการสร้างถาวรวัตถุ และการบำเพ็ญกุศล

จารึกหลักที่ 12

เป็นจารึกอยู่กับรอยพระพุทธรบาท ปัจจุบันอยู่ที่วัดมวารินเวศฯ ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าไ้มาจากที่ใด

รอยพระพุทธรบาทนี้ สลักอยู่บนแผ่นหินใหญ่ ยาว 3 เมตร 60 ซม. กว้าง 2 เมตร 17 ซม. คานข้างกว้าง 20 ซม. คานข้างแผ่นดิน ข้างปลายรอยพระพุทธรบาท มีคำจารึกด้วยอักษรขอมเป็นภาษามคธ 7 บรรทัด นายป่วน อินทวงศ์ เปรี๊ญ (หลวงบริบาลบุรีรักษ์) เป็นผู้แปล เขาใจว่าจารึกใน พ.ศ. 1970 ข้อความที่จารึกกล่าวถึงการจารึกรอยพระพุทธรบาทลงบนแผ่นหิน ตามแบบรอยพระพุทธรบาทบนยอดเขาสมันตภูฏ ในลังกาทวีป

จารึกหลักที่ 13 จารึกบนฐานพระอิศวร เมืองกำแพงเพชร

จารึกหลักนี้ เป็นจารึกอักษรไทยบนฐานพระอิศวรสัมฤทธิ์ ซึ่งเดิมอยู่ในเทวสถานจังหวัดกำแพงเพชร ปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร เขาใจว่าจารึกใน พ.ศ. 2053 กล่าวถึงการประดิษฐานรูปพระอิศวร และกล่าวถึงการบำเพ็ญสาธารณกุศลต่าง ๆ เช่น การชุกดลกคลอง การชอมถนน และการปรับปรุงหน้ที่ส่งน้ำเขานว ตลอดจนจนประกาศห้ามขายจิวแกชวาวละว และห้ามชาวเมืองนำชวาวในยุงชวาวไปหวานเวลาทำนา

จารึกหลักที่ 14 จารึกวัดเขมา

จารึกหลักนี้ เดิมอยู่ที่วัดเขมา ริมถนนพระร่วง เป็นแผ่นหินสีคำ สูง 2 เมตร กว้าง 63 ซม. คานข้างกว้าง 20 ซม. มีจารึกอักษร 2 คาน เขาใจว่าจารึกใน พ.ศ. 2079 กล่าวถึงการบำเพ็ญกุศลของผู้จารึก มีคำอธิษฐานและสงบุญกุศลให้แก่ดวงลับ

จารึกหลักที่ 15 จารึกวัดพระเสด็จ

จารึกหลักนี้ เป็นหลักหินสูง 1 เมตร 15 ซม. กว้าง 35 ซม. คานข้างกว้าง 21 ซม. มีจารึกทั้ง 4 คาน จารึกขึ้นใน พ.ศ. 2068 เล่าเรื่องการสร้างถาวรวัตถุและการบำเพ็ญกุศลตั้งแต่ พ.ศ. 2052 จนถึง พ.ศ. 2068 (มหาศักราช 1431 - 1447)

จารึกสมัยสุโขทัย จากประชุมจารึกภาคที่ 3 ได้แก่ จารึกหลักที่ 37, 38, 40, 45, 46, 49, 62, 64.

จารึกหลักที่ 37 จารึกบนฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยสัมฤทธิ์

จารึกนี้ อยู่บนฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยสัมฤทธิ์ ศิลปะแบบสุโขทัย ซึ่งมีขนาดสูง 102 ซม. หนาคัทกว้าง 75 ซม. กรมคลัง กระทรวงการคลัง มอบพระพุทธรูปนี้ให้แก่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร เมื่อ พ.ศ. 2482 ขอความที่จารึกมี 1 บรรทัด จารึกด้วยตัวอักษรและภาษาไทย บอกชื่อผู้สร้างพระพุทธรูปองค์นี้ ศาสตราจารย์ นำ ทองคำวรรณ เป็นผู้อ่าน

จารึกหลักที่ 38 ศิลจารึกกฎหมายลักษณะโจร

เป็นจารึกบนหินชนวนสีเขียว สูง 108 ซม. กว้าง 65 ซม. หนา 14 ซม. กรมทางหลวงแผ่นดินชุกพบ ขณะสร้างถนนจรดวิถีถ่อง ระหว่างหลักกิโลเมตร 50 - 51 ณ ที่ที่จะเลี้ยวเข้าวัดพระมหาธาตุ-วัดสระศรี ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. 2473 ปัจจุบันอยู่ที่แผนกหนังสือ ตัวเขียน และจารึก กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

ศิลจารึกหลักนี้ จารึกเป็นอักษรและภาษาไทย ศาสตราจารย์ นำ ทองคำวรรณ เป็นผู้อ่านและอธิบายคำ ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร สันนิษฐานว่า จารึกขึ้นในปี พ.ศ. 1940 เนื้อเรื่องกล่าวถึงการตรากฎหมายว่าด้วยความผิดสถานต่าง ๆ และกล่าวถึงบทลงโทษไว้ด้วย

เดิมจารึกหลักนี้ ตั้งพิมพ์อยู่ในประชุมจารึกภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย ฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2500 และ พ.ศ. 2515 เรียกว่า จารึกหลักที่ 7 ก. จารึกวัดมหาธาตุ-วัดสระศรี ต่อมาเมื่อคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี จัดพิมพ์หนังสือประชุมจารึกภาคที่ 3 ขึ้น ใน พ.ศ. 2508 จึงนำจารึกหลักที่ 7 ก. นี้ มาจัดพิมพ์เป็นหลักที่ 38

จารึกหลักที่ 40 จารึกเจดีย์นอญวัดมหาธาตุ

ศิลาจารึกหลักนี้เป็นหินชนวนสีเขี้ยว สูง 63 ซม. กว้าง 48 ซม. หน้า 7.5 ซม. หักเป็น 3 ชั้น ชั้นที่ 1 และชั้นที่ 2 หน่วยชุกแคง และบูรณะเมืองสุโขทัย ชุกพบที่เจดีย์นอญ ทางคานไต่วัดมหาธาตุ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. 2499 ส่วนชั้นที่ 3 นายบุญธรรม พูลสวัสดิ์ เป็นผู้ให้ในปีเดียวกันนั้น ปัจจุบันจารึกหลักนี้อยู่ที่แผนกหนังสือ ตัวเขียน และจารึก กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ศาสตราจารย์ นำทองคำวรรณ เป็นผู้อ่านและอธิบายคำ ขอความในจารึกหลักนี้ กล่าวถึงการทำปฏิญาณต่อกันระหว่างกษัตริย์สุโขทัยองค์หนึ่งและกษัตริย์อยุธยาองค์หนึ่ง

จารึกหลักที่ 45 จารึกภาษาไทย จ.ศ. 754

จารึกหลักนี้เป็นหินชนวนสีเขี้ยว มีขนาดสูง 83 ซม. กว้าง 37 ซม. หน้า 18 ซม. หน่วยชุกแคงและบูรณะเมืองสุโขทัย ชุกพบที่ริมเสาเบ็องขวา หน้าวิหารกลาง ในวัดพระมหาธาตุ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. 2499 ปัจจุบันอยู่ที่แผนกหนังสือ ตัวเขียนฯ กองหอสมุดแห่งชาติ

จารึกหลักนี้ จารึกขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1935 เป็นอักษรและภาษาไทย มี 4 คำน ศาสตราจารย์ นำทองคำวรรณ เป็นผู้อ่านและอธิบายคำ เนื้อเรื่องว่าด้วยการทำสัตย์สาบานระหว่างเจ้าเมืองน่านกับญเป็นใหญ่ในกรุงสุโขทัยต่อหน้าพระสงฆ์ทั้ง 2 ฝ่าย มีการกล่าวนามบรรพบุรุษตลอดจนอ้างถึงบรรดาผีและเทวดาที่ทั้ง 2 ฝ่ายนับถือมาเป็นพยาน

เดิมจารึกหลักนี้ ศิพิมพ์อยู่ในประชุมจารึก ภาคที่ 1 ฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2500 และ พ.ศ. 2515 เรียกว่า จารึกหลักที่ 8 ค.

จารึกหลักที่ 46 จารึกวัดตาเถรซึ่งหนึ่ง สมัยสุโขทัย จ.ศ. 766 (พ.ศ. 1947)

เป็นจารึกบนหินชนวนสีเขี้ยว สูง 72 ซม. กว้าง 68 ซม. หน้า 6 ซม. มีจารึก 4 คำนเดียว จารึกเป็นภาษาไทย 15 บรรทัด และภาษามคร ซึ่งเขียนด้วยอักษรขอม 2 บรรทัด เข้าใจว่าจารึกขึ้นใน พ.ศ. 1947 ศาสตราจารย์ นำทองคำวรรณ เป็นผู้อ่านและอธิบายคำ

เนื้อหาของจารึกหลักนี้กล่าวถึง สมเด็จพระราชชนนีศรีธรรมราชมาคา และ สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิบดีศรีสุริยวงศ์ ผู้เป็นโอรส เสวยราชย์ในกรุงสุโขทัย สามารถขยายอาณาเขตออกไปได้ไกล และกล่าวถึงการสร้างวัดของสมเด็จพระราชชนนีศรีธรรมราชมาคา

จารึกหลักที่ 49 จารึกวัดสรศักดิ์ จ.ศ. 1334 (พ.ศ. 1955)

ศิลาจารึกหลักนี้ เป็นหินชนวนสีเขี้ยว ลักษณะคล้ายใบเสมา สูง 138 ซม. กว้าง 103 ซม. เป็นจารึกอักษรและภาษาไทย มี 35 บรรทัด ศาสตราจารย์ ฉ่ำ ทองคำวรรณ เป็นผู้อ่านและอธิบายคำ หน่วยชุดแรกและบูรณะเมืองสุโขทัย พบที่มุมตะวันตกเฉียงเหนือที่ตระพังสอ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. 2498 ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง จังหวัดสุโขทัย จารึกหลักนี้กล่าวถึง นายอินทสรศักดิ์ซึ่งก่อสร้างวัดถวายเป็นพระราชกุศลแก่เจ้าเมือง และกล่าวถึงการมอบที่ดินให้เป็นสมบัติของวัด

เดิมจารึกหลักนี้ ตั้งพิมพ์อยู่ในประชุมจารึกภาคที่ 1 ฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2500 และ พ.ศ. 2515 เรียกว่า จารึกหลักที่ 9 ก.

จารึกหลักที่ 62 ศิลาจารึกวัดพระยืน จังหวัดลำพูน จ.ศ. 732 (พ.ศ. 1913)

ศิลาจารึกหลักนี้ อยู่ที่วัดพระยืน อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน มีคำจารึก 2 คำน เนื้อหากล่าวถึงการนิมนต์พระมหาสุมนเถระจากสุโขทัย ไปเผยแพรศาสนายังเมืองลำพูน และกล่าวถึงการที่พระมหาเถระสร้างพระพุทธรูปยืน 3 องค์ และมีการเฉลิมฉลองพระที่สร้างขึ้น

จารึกหลักที่ 64 ศิลาจารึกอักษรแบบสุโขทัย

ศิลาจารึกหลักนี้ พบที่วัดช้างค้ำ จังหวัดน่าน เป็นจารึกอักษรแบบสุโขทัยแบบ พ.ศ. 2000 มีคำจารึก 2 คำน ความสำคัญของจารึกนี้อยู่ที่คานแรกซึ่งมีข้อความ 26 บรรทัด ส่วนคานที่ 2 มีคำจารึก 10 บรรทัด เป็นการจารึกข้อความที่จารึกตกจากความในบรรทัดที่ 10 ของคานแรก ความในจารึกหลักนี้ ศาสตราจารย์ ฉ่ำ ทองคำวรรณ เป็นผู้อ่านและอธิบายคำ เนื้อหาของศิลาจารึกหลักนี้เป็นการจารึกคำสาบานในการเป็นไมตรีระหว่างเจ้าเมืองน่านกับเจ้าเมืองสุโขทัย

จารึกสมัยสุโขทัย จากประชุมจารึกภาคที่ 4 ไค่แก่ จารึกหลักที่ 40 พิเศษ, 86, 90, 93, 94, 95, 98, 102, 106

จารึกหลักที่ 40 พิเศษ

แต่เดิมเข้าใจกันว่าจารึกหลักที่ 40 (จารึกเจดีย์น้อยวัดมหาธาตุ) มีอักษรจารึกอยู่เพียงคานเดียว แต่ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2510 นายประสาร บุญประคอง ไค่ตรวจพบว่าศิลาจารึกหลักนี้ยังมีตัวอักษรจารึกอยู่ที่คานหลังอีกคานหนึ่ง จารึกคานที่ 2 นี้ จารึกเป็นอักษรและภาษาไทย 25 บรรทัด และจารึกเป็นอักษรขอมภาษาสันสกฤตอีก 3 บรรทัด นายประสาร บุญประคอง เป็นผู้อ่านและอธิบายคำจารึกที่เป็นภาษาไทย ศ.จ. ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร เป็นผู้อ่านจารึกที่เป็นภาษาสันสกฤต ศ.จ. ดร. ประเสริฐ ณ นคร เป็นผู้ให้คำปรึกษาและตรวจแก้ คำจารึกคานที่ 2 นี้ จึงจัดให้เป็นคำจารึกอีกหลักหนึ่ง เรียกว่า จารึกหลักที่ 40 พิเศษ

จารึกหลักที่ 86 ศิลาจารึกอักษรขอม ภาษาบาลีและภาษาไทย

ศิลาจารึกหลักนี้ทำด้วยหินชนวนสีเขี้ยว สูง 89 ซม. กว้าง 96 ซม. หนา 12 ซม. จารึกด้วยอักษรขอม เป็นภาษาบาลีและภาษาไทย พบที่บ้าน นายจิตร พวงแผน ผู้ใหญ่บ้านตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง จังหวัดสุโขทัย นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบายคำ ศ.จ. ดร. ประเสริฐ ณ นคร และ ศ.จ. นำ ทองคำวรรณ ตรวจแก้ ศิลาจารึกหลักนี้เข้าใจว่า จารึกใน พ.ศ. 2071 เนื้อเรื่องกล่าวถึงมหาสถูปบุญใหญ่ ขอให้จากเจ้าเมืองเพื่อสร้างวัด และมีการสร้างพระพุทธรูปคอนท่ายกล่าวถึงอันสงฆ์ขอการทำบุญ

จารึกหลักที่ 90 ศิลาจารึกฐานพระพุทธรูปนั่ง

เป็นคำจารึกอยู่ที่ฐานพระพุทธรูปนั่ง พระพุทธรูปองค์นี้สร้างด้วยศิลาสีเขี้ยว จารึกอักษรไทยเป็นภาษาบาลีและภาษาไทย มีข้อความ 4 บรรทัด ศ.จ. นำ ทองคำวรรณ อ่านและอธิบายคำจารึกหลักนี้ เข้าใจว่าจารึกราวปี 1900 ปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง จังหวัดสุโขทัย ข้อความที่จารึกเป็นการบอกนามพระพุทธรูปและบอกนามผู้สร้าง

จารึกหลักที่ 93 ศิลาจารึกวัดอโศการาม

ศิลาจารึกหลักนี้ พบที่วัดอโศการาม ซึ่งปัจจุบันเรียกกันว่า วัดสลักโค อยู่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย ปัจจุบันจารึกหลักนี้อยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง จังหวัดสุโขทัย เป็นจารึกบนหินชนวนสีเขียว สูง 134 ซม. กว้าง 54 ซม. หนา 15 ซม. มีคำจารึก 2 ด้าน ด้านหน้าเป็นอักษรและภาษาไทย ด้านหลังเป็นอักษรขอมภาษามาลี เข้าใจว่าจารึกขึ้นในปี พ.ศ. 1942 นายประสาร บุญประคอง เป็นผู้อ่านและอธิบายคำ ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ให้คำปรึกษาและตรวจแก้ ศาสตราจารย์ ร.ศ.ท. แสง มนวิฑูร แปลภาษามาลีเป็นภาษาไทย

จารึกหลักนี้ กล่าวถึงการสร้างวัดอโศการาม วัดทักษิณาราม วัดลังการาม และวัดบูรพาราม ทั้งยังกล่าวถึงสิ่งที่ได้กล่าวนำให้แก่วัดเหล่านี้ด้วย นอกจากนี้ยังประกาศถึงการทำบุญของสมเด็จพระราชเทวีศรีจุฬาลักษณ์อรรคราชมเหสีผู้สร้างวัด ในตอนท้ายบอกชื่อภัวาราชบัณฑิตผู้แต่งจารึกไว้ด้วย

จารึกหลักที่ 94 จารึกลานทองคำ

จารึกลานทองคำหลักนี้ นางหลิน ปรีชาชาติ ได้มาจากเจดีย์องค์หนึ่งที่วัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย และได้นำมาถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2507 จารึกหลักนี้เข้าใจว่าจารึกขึ้นในปี พ.ศ. 1927 จารึกด้วยอักษรและภาษาไทย มีข้อความ 4 บรรทัด นายประสาร บุญประคอง เป็นผู้อ่านและอธิบายคำ เนื้อหาของจารึกหลักนี้กล่าวถึง พระมหาสังฆราชเจ้า ผู้เป็นครูพระมหาธรรมราชา ไท้ฆ่าเพ็ญกุศลโดยก้อเจดีย์ 4 ด้าน ที่บรรจุอัฐิพระมหาธรรมราชา

จารึกหลักที่ 95 จารึกวัดหินตั้ง

เป็นจารึกบนหินชนวนสีเขียว สูง 92 ซม. กว้าง 45 ซม. หนา 6 ซม. จารึกเป็นตัวอักษรและภาษาไทย มี 36 บรรทัด พบที่วัดหินตั้ง ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย ปัจจุบันอยู่ที่มานพนายความ ชื่อ อุบัติมภ์ เหล่าไพโรจน์ จังหวัดสุโขทัย นายประสาร บุญประคอง

เป็นผู้อ่านและอธิบายความ ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ให้คำปรึกษาและตรวจ
แก้ จารึกหลักนี้กล่าวถึงการทำบุญของอุบาสิกายูหนึ่งซึ่งบวชเป็นชี ชื่อ นางมิ่ง

จารึกหลักที่ 98 ศิลาจารึกวัดพระเชตุพน

ศิลาจารึกหลักนี้ เป็นหินสีเทาเนื้อละเอียด ขนาดกว้าง 6 ซม. สูง 59 ซม. หนา 6 ซม. จารึกด้วยอักษรขอม ภาษามอญ 12 บรรทัด อักษรภาษาไทย 22 บรรทัด พบที่วัดพระเชตุพน ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ขณะนี้อยู่ที่บ้านหลวงนริศ-รักษา หน่าสนามบิน อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบายคำ จารึกหลักนี้เข้าใจว่าจารึกในปี พ.ศ. 2057 เนื้อหากล่าวถึงการสร้างพระพุทธรูป และอันสงฆ์ของการสร้างพระ

จารึกหลักที่ 102 ศิลาจารึกภูเขาไกรลาส สวนซ้าย ในพระบรมมหาราชวัง

ศิลาจารึกหลักนี้ เป็นหินชนวน สูง 129 ซม. กว้าง 54 ซม. หนา 19 ซม. มีคำจารึก 2 ด้าน ด้านที่ 1 เป็นอักษรและภาษาไทย ด้านที่ 2 เป็นอักษรขอม ภาษามอญ ปัจจุบันอยู่ที่ภูเขาไกรลาส สวนซ้าย ในพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพฯ นายประสาร บุญประคอง เป็นผู้อ่านและอธิบายคำ ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ให้คำปรึกษาและตรวจแก้ ศาสตราจารย์ ร.ศ.ท. แสง มนวิthur แปลภาษามอญ เป็นภาษาไทย จารึกหลักนี้จารึกในปี พ.ศ. 1922 เนื้อหากล่าวถึงการบูรณะวัดอรัญญิกของป้านางคำเย็บ และอุทิศส่วนกุศลถวาย เจ้าเมืองสุโขทัย

จารึกหลักที่ 106 ศิลาจารึกวัดช้างล้อม

เป็นจารึกบนหินชนวนสีเขียว สูง 170 ซม. กว้าง 36 ซม. หนา 19 ซม. ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่แผนกหนังสือ ศิวเขียนา กองหอสมุดแห่งชาติ นายประสาร บุญประคอง เป็นผู้อ่านและอธิบายคำ ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ให้คำปรึกษาและตรวจแก้ จารึกหลักนี้เข้าใจว่าจารึกขึ้นในปี พ.ศ. 1927 เนื้อเรื่องกล่าวถึงการออกบวชและการทำบุญของพอนมโสคำ

ภาคผนวก ค.

ไตรภูมิพระร่วง หนังสือเก่าที่ (ต้อง) ตรวจชำระใหม่

ไตรภูมิพระร่วง แต่เดิมมีชื่อว่า เทภูมิกถา¹ หรือ ไตรภูมิกถา² ต่อมาสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระราชทานภาพ ไคทรงเปลี่ยนเป็น ไตรภูมิพระร่วง เมื่อมีการตีพิมพ์หนังสือนี้เป็นครั้งแรก ในงานพระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าประสาธน์ศรีโส พระองค์เจ้าประไพศรีสะอาด เมื่อ พ.ศ. 2346³ ทั้งนี้จะไคเป็นคู่กับหนังสือสุภาสิตพระร่วง⁴

ไตรภูมิพระร่วงเป็นหลักฐานทางภาษาที่เก่าเสมอศิลาจารึก เป็นที่เชื่อได้ว่าแต่งในสมัยสุโขทัยจริง กิ่งพระมติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งทรงแสดงไว้ในสำนวนสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กิ่งนี้

หนังสือไตรภูมิพระร่วงนั้น หม่อมฉันเข้าใจว่าเป็นหนังสือไทยแต่งแต่ครั้งกรุงสุโขทัย และเป็นพระราชนิพนธ์ของพระมหาธรรมราชา (ลิไทย) ซึ่งเป็นพระราชนัดดาของพระเจ้ารามคำแหง... เป็นหนังสือซึ่งสมควรท่านจะพิจารณาด้วย เพราะนอกจากศิลาจารึกแล้ว เป็นหนังสือภาษาไทยที่เก่าที่สุดทั้งถ้อยคำและประโยค เชื่อได้ว่าเป็นภาษาไทยที่ใช้กันในสมัยสุโขทัยเป็นแน่...⁵

¹ ปรากฏอยู่ข้างต้นคณาถนนิสการ "ไตรภูมิพระร่วง," เรื่องพระร่วง เทียวเมืองพระร่วง คำอ่านและคำแปลจารึกสุโขทัย สุภาสิตพระร่วง ไตรภูมิพระร่วง ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, 2504).

ไตรภูมิพระร่วงฉบับนี้ ต่อไปจะเรียกว่า ไตรภูมิพระร่วงฉบับเดิม

² "บ้านแพนงเดิม" เรื่องเดียวกัน, หน้า 455.

³ "บ้านแพนง" เรื่องเดียวกัน, หน้า 451 - 2.

⁴ "บ้านแพนงเดิม" เรื่องเดียวกัน, หน้า 455.

⁵ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระนเรศวรมหาราช, "สำนวนสมเด็จพระนเรศวรมหาราช," ศิลปากร, 4 (กันยายน 2503), หน้า 1.

และกองวรรณคดี กรมศิลปากร ไกล่ลวถึงหนังสือที่แต่งในสมัยสุโขทัย ดังนี้

ส่วนหนังสือไทยครั้งกรุงสุโขทัย ก็มีปรากฏอยู่แต่เฉพาะที่จารึกลงในศิลาเท่านั้น ส่วนที่เขียนลงในสมุดข่อยหรือสมุดค้อยอื่นหาไม่ผู้ใดเคยได้พบเห็นไม่ฉันเดิมเขาใจว่าคงจะมีผู้เขียนไว้ เช่น ทัศนัยเรื่องไตรภูมิพระร่วง ซึ่งปรากฏว่าพระมหาธรรมราชาลิไทย ทรงพระราชนิพนธ์ เป็นคน แต่เมื่อเวลาล่วงเลยมานาน กระดาษข่อยเปียไป ไม่มีผู้ใดระวังรักษา ก็ปล่อยให้เป็นอันตรายนสูญหายไปเสียหมด จึงไม่มีเหลืออยู่เลย เรื่องไตรภูมิที่นับถือกันว่าเป็นหนังสือที่แต่งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยนั้น เทาที่หอสมุดแห่งชาติได้ค้นฉบับมา ก็ไม่ใช่อักษรไทย เป็นอักษรขอม จารลงในใบลานเมื่อ พ.ศ. 2321....¹

ถึงแม้ว่าทัศนัยไตรภูมิพระร่วงที่เก็บรักษาไว้ ณ หอสมุดแห่งชาติ จะเป็นฉบับที่เพิ่งคัดลอกเมื่อ พ.ศ. 2321 นี้ก็ตาม ก็ยังเชื่อได้ว่าภาษาและสำนวนโวหารในหนังสือเล่มนี้เป็นของเก่าถึงสมัยสุโขทัยจริง ดังที่นายพิรุณ มลิวัลย์ ผู้ตรวจชำระไตรภูมิพระร่วงอันเป็นฉบับที่ผู้เขียนวิทยานิพนธ์เล่มนี้นำมาใช้เป็นหลักฐานอ้างอิง ไกล่ลวไว้ในคำชี้แจงว่า

พิเคราะห์ที่ภาษาและสำนวนโวหารโดยตลอดแล้ว เชื่อว่าข้อความทุกตอนของหนังสือนี้เป็นขององค์ผู้ทรงนิพนธ์โดยตลอด นับตั้งแต่บรรณแพนกันเป็นคาถา-มนต์การเป็นต้นไป..... หากจะมีการแต่งเติมข้าง ก็คงเป็นเพียงประโยคเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือบางศัพท์บางคำเท่านั้น.....²

¹ กองวรรณคดี, "หนังสือที่แต่งในสมัยต่าง ๆ ของกองวรรณคดี," ศิลปากร, 5(กุมภาพันธ์ 2495), หน้า 79.

² "คำชี้แจง" ไตรภูมิกถาหรือไตรภูมิพระร่วงพระราชนิพนธ์พระญาติไทย รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงสุโขทัย, กรมศิลปากร ตรวจชำระ, พ.ศ. 2517.

ไตรภูมิพระร่วงฉบับนี้ ต่อไปจะเรียกว่า ไตรภูมิพระร่วงฉบับตรวจชำระใหม่.

เนื่องจากไตรภูมิพระร่วงเป็นหนังสือเก่ามีอายุกว่า 500 ปีมาแล้ว ทั้งยังมีการคัดลอกกันต่อมาหลายสมัย จึงทำให้หนังสือเล่มนี้มีส่วนวิปาสคลาดเคลื่อนอยู่มาก ข้อวิปาสดังกล่าวอาจจะมาจากการคัดลอกในชั้นเดิมหรือเกิดจากข้อผิดพลาดในการพิมพ์ในชั้นหลัง จึงเป็นเหตุให้ไตรภูมิพระร่วงยากต่อการอ่านและการเข้าใจยิ่งขึ้น ข้อผิดพลาดดังกล่าวยังคงปรากฏอยู่ในไตรภูมิพระร่วงตลอดมาไม่ว่าจะมีการตีพิมพ์ซ้ำอีกกี่ครั้งก็ตาม จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ. 2515 กรมศิลปากรได้มอบหมายให้ นายพิฑูร มลิวัลย์ (ป.ธ. 9) ข้าราชการกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ ทำการตรวจชำระไตรภูมิพระร่วง เพื่อให้มีความถูกต้องและมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และขณะนี้ไตรภูมิพระร่วงก็ได้ชำระเสร็จเรียบร้อยแล้ว แต่ยังมีคำพิมพ์ออกเผยแพร่

จากการตรวจชำระไตรภูมิพระร่วงครั้งนี้ ทำให้สามารถแกไขข้อวิปาสคลาดเคลื่อนที่สำคัญ ๆ หลายแห่งเป็นการแก้ความผิดที่ผิด ๆ อันเกิดจากข้อผิดพลาดได้เป็นอย่างมาก ดังเช่น การที่เข้าใจกันมาแต่เดิมว่า คำว่า เป่า ในข้อความว่า เป่ากลอง¹ แปลว่า ตี ทั้งนี้เพราะมีผู้สันนิษฐานความหมายของคำว่า เป่า ว่ามาจาก ไป ในภาษาไทยใหญ่ ซึ่งแปลว่า ตี ดังนั้น เป่ากลอง จึงมีความหมายว่า ตีกลอง² อันที่จริง คำว่า กลอง ตามข้อความนี้ที่ถูกคือ กลองซึ่งหมายถึง เครื่องดนตรีประเภทเป่า เช่น ปี่ หรือ ขลุ่ย ทั้งนี้ผู้ตรวจชำระไตรภูมิพระร่วงได้อาศัยหลักฐานในการสันนิษฐานเป็นหลายทางทั้งภาษาถิ่นและภาษามาลี กล่าวคือ กลอง ในภาษาอีสานหมายถึงสิ่งที่มีลักษณะเป็นกระบอก เช่น กระบอกไม้ไผ่ที่พวกพรานป่าใช้เป่าในเวลาเข้าป่า ก็เรียกว่า กลอง แม่ชวคก็เรียกว่า กลอง นอกจากนี้เมื่อได้มีการตรวจสอบกับคัมภีร์บาลีแล้ว ปรากฏว่าข้อความเดียวกันนี้ในภาษามาลีชื่อว่า วสิ ฆมติ แปลว่า เป่ากระบอกไม้ไผ่ ซึ่งก็หมายถึง ปี่ หรือ ขลุ่ย นั้นเอง อนึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า คำว่า เป่า ที่ใช้กับ กลอง นั้น ในไตรภูมิพระร่วงฉบับเดิมมีปรากฏเพียงแห่งเดียว³ ส่วนในที่อื่น ๆ อีกหลายแห่ง เมื่อกล่าวถึง กลอง จะใช้กับคำว่า ตี ทั้งสิ้น ดังเช่น

¹ ไตรภูมิพระร่วง ฉบับเดิม, หน้า 655.

² สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, บันทึกความรู้ทาง ๆ เล่ม 3 หน้า 292.

³ ไตรภูมิพระร่วง ฉบับเดิม, หน้า 655.

"ยังมีเทพธิดาคนหนึ่ง ชื่อปี่ กิติ ตักลงหน้าเคียวลูกหนึ่ง ชื่อว่า นันทเกรี" 1

"ยังมีเทพธิดาองค์หนึ่ง ชื่อปน กิติ ตักลงหน้าเคียวลูกหนึ่ง ชื่อ อรณมุขเกรี" 2

"ยังมีเทพธิดาคนหนึ่ง ชื่อนันทา และ ตักลงใหญ่อันหนึ่ง ชื่อว่า โกทมชूरसूरเกรี" 3

"ถัดนั้นยังมีคนพิณหนึ่ง ชื่อว่า สุธัมมา ตักลงใหญ่ใบหนึ่ง ชื่อ สุธัมมา" 4

"ยังมีคนพิณเวทาคาคนหนึ่ง ชื่อว่า ทิมมุชะ สะพาย กลองใหญ่ใบหนึ่ง แลตีในบนกำแพง จักรวาท" 5

และจากข้อความในที่ใกล้เคียงกันนี้ มีคำว่า เครื่องเป่า 6 ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายตรงกับคำว่า กลอง ซึ่งก็หมายถึง ปี่ หรือ ขลุ่ย นั้นเอง

จากหลักฐานทั้งหมดดังที่ได้อธิบายมาแล้วนั้น เป็นข้อยืนยันว่าคำที่ถูกคัดคือ เป่ากลอง มีชื่อ เป่ากลอง ตามที่เคยเข้าใจกันมาแต่เดิม ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เพียงการเขียนวรรณยุกต์คลาดเคลื่อนไป ก็ยอมเป็นปัญหาต่อการตีความได้

นอกจากข้อผิดพลาดจากรรจตามที่ได้แก่ความเข้าใจไปแล้วข้างต้น ไตรภูมิพระร่วงฉบับเดิมก็ยังมีที่ผิดอื่น ๆ ซึ่งทำให้เกิดเป็นข้อความที่เป็นปัญหาอีกหลายแห่ง เช่น ในตอนที่กล่าวถึงที่ตั้งของโลกกันตนรก มีว่า

1 ไตรภูมิพระร่วง ฉบับเดิม, หน้า 656

2 เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

3 เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

4 เรื่องเดียวกัน, หน้า 657.

5 เรื่องเดียวกัน, หน้า 658.

6 เรื่องเดียวกัน, หน้า 485.

"ฝูงจะกลาวพาลหลงทั้งหลายนี้แล 3 อัน อยู่ใกล้กันตั้ง เกียน 3 อัน" ¹

จะกลาวพาลหลง ในที่นี้ ที่ถูกคือคำว่า จักรวาท ²
และอีกตอนหนึ่ง ในนรกภูมิ มีว่า

"คนฝูงนั้นตายไค้ไปเกิดในนรกนั้น แลยมบาลฝูงรักษานรกนั้นยืนอยู่รอบคน
ทั้งหลาย หมูตคนนรกนั้นระแวงระวังจับเนื้อทั้งหลายในกลางป่าทุกแห่งทุกพาย
มิให้หนีรอดไค้ นั้น ฝูงยมบาลเอาหอกชนิกไค้แทงไล่ฝูงเขาทั้งหลาย ๆ ที่
ก็ถูกบาดเจ็บทั่วตัวคนฝูงนั้น" ³

ระแวงระวัง ในที่นี้ ที่ถูกคือ คังคนแวงคัง ⁴

ไตรภูมิพระร่วงที่นำมาตรวจชำระใหม่ ผู้ตรวจชำระได้ชี้แจงว่า คณฉับที่นำมา
ตรวจสอบ เป็นฉับไม้ลาน อักษรขอม รวม 2 ฉับ ⁵ คือฉับพระมหาช่วย วัดปากน้ำ
ซึ่งจารขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2321 และฉับพระมหาจันทร์ (ไม่ปรากฏว่าอยู่วัดไหน) จารขึ้น
เมื่อ พ.ศ. 2330 กับฉับพิเศษซึ่งพบเฉพาะผูกแรก 1 ผูก ซึ่งเชื่อกันว่าจารขึ้นในสมัย
อยุธยาตอนปลาย (ไม่ปรากฏชื่อผู้จาร และ พ.ศ. ที่จาร) ฉับพระมหาช่วยและพระมหา
จันทร์มีอย่างละ 10 ผูก ผูกละ 24 ลาน คณฉับทั้งหมดมีเก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติ

ในคานการวินิจฉัยคำ ⁶ ผู้ตรวจชำระยังได้อาศัยหลักฐานในคัมภีร์ภาษาบาลีมา
เป็นหลักในการวินิจฉัยเมื่อพบข้อความหรือคำที่เป็นปัญหา คัมภีร์เหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นคัมภีร์
ที่มีชื่อปรากฏอยู่ในบานแพนงและตอนท้ายของหนังสือไตรภูมิพระร่วงนี้

¹ ไตรภูมิพระร่วงฉับเดิม, หน้า 485.

² ไตรภูมิพระร่วงฉับตรวจชำระใหม่, หน้า 17.

³ ไตรภูมิพระร่วงฉับเดิม, หน้า 481.

⁴ ไตรภูมิพระร่วงฉับตรวจชำระใหม่, หน้า 14.

⁵ "คำชี้แจง" ไตรภูมิพระร่วงฉับตรวจชำระใหม่, หน้า 1.

⁶ คังเซนไค้วินิจฉัยคำว่า เป้ากลอง เป็นคน

ภาคผนวก ง.

หมากกลาง มีไช้ ขนุน

ในศิลาจารึกหลักที่ 1 (ศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง) มีคำว่า หมากกลาง ปรากฏ
อยู่หลายแห่ง เช่น

"ป่าพร้าวก็หลายในเมืองนี้ ป่ากลางก็หลายในเมืองนี้" (ด้านที่ 2 บรรทัด
ที่ 2 - 3)

"เบื้องตีนนอนเมืองสุโขทัยนี้ มีตลาดปสาน มีพระอจันนะ มีปราสาท มีป่า
หมากพร้าว ป่าหมากกลาง" (ด้านที่ 3 บรรทัดที่ 2 - 3)

"เบื้องหัวนอนเมืองสุโขทัยนี้ มีกู่พิหารปู่ครูอยู่ มีศรีคกงส์ มีป่าพร้าว
ป่ากลาง มีป่าม่วงป่าขาม" (ด้านที่ 3 บรรทัดที่ 4 - 5)

หมากกลาง ในที่นี้ ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเคส์ อธิบายว่าเป็นคำภาษาเงี้ยว
แปลว่า ขนุน

บัดนี้ ได้มีผู้คนพบว่า หมากกลาง แท้ที่จริงหาไช้ ขนุน ไม่ แต่เป็นปาล์มชนิดหนึ่งซึ่งมี
ลักษณะคล้ายมะพร้าว

จากการเดินทางไปสำรวจต้นหมากกลางของคณะอาจารย์แห่งคณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากรที่จังหวัดนครพนม เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2517 คณะผู้สำรวจได้
สำรวจพบต้นหมากกลางในสวนของ นายทอง จันทัน ที่อำเภอท่าอุเทน 1 ต้น และพบอีก
5 ต้น ที่อำเภอมุกดาหาร ในสวนของ นายฝ่าย บางทราย เทาที่พิจารณาดู พอสรุปลักษณะ
ของหมากกลางได้ดังนี้

¹ รวบรวมจาก หนังสือพิมพ์สยามรัฐ ประจำวันที่ 25 สิงหาคม 2517, หน้า 3.
และหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย ประจำวันที่ 23 สิงหาคม 2517, หน้า 7. และจากการ
สัมภาษณ์ นายพิฑูร มลิวัลย์ ณ หอสมุดแห่งชาติ วันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2515.

หมากกลาง เป็นไม้จำพวกปาล์มตระกูลเดียวกับมะพร้าว แต่มีลักษณะที่แตกต่างจากมะพร้าวอย่างเห็นได้ชัด คือ ใบเล็ก ๆ ตอนปลายหาง 4 - 5 ใบ จะเรียงติดกันเป็นผืนเดียวกันตลอด และปลายสุดมีสร้อยเส้นเล็ก ๆ ห้อยอยู่ 2 เส้น ผลตามปกติจะมีขนาดเท่า ๆ กับมะพร้าว เมื่อยังอ่อนกินได้ทุกส่วน มีรสหวานมันและกรอบ ชาวบ้านจึงเรียกว่า หมากพร้าวแดง เพราะกินได้เหมือนแตงโม เมื่อผลแก่จะมีเปลือกหนา กะลาแข็ง แฉกๆ เนื้อในโดยทั่ว ๆ ไปหนากวามะพร้าว แต่ลูกภายในเล็กกว่ามะพร้าวมาก ความปกติผลทุกผลทั้งตรงได้ เพราะกันมีลักษณะคล้ายแจกัน 3 ขา สาเหตุที่ไม่นิยมปลูกกันแพร่หลายอาจเป็นเพราะว่าหมากกลางเป็นพืชที่ไม่แข็งแรงและแพร่พันธุ์ง่ายเหมือนมะพร้าว จึงไม่เป็นที่นิยมปลูก จนในบางท้องถิ่น คำว่า หมากกลาง กลายเป็นสร้อยคำของมะพร้าว ชาวบ้านแถบอีสานมักเรียกกันว่า หมากพร้าวหมากกลาง

นอกจากจะสำรวจพบต้นหมากกลางในจังหวัดนครพนมแล้ว ยังปรากฏว่ามีผู้พบหมากกลางในจังหวัดเชียงราย ลำพูน และในลาวด้วย ทั้งนี้ คณะอาจารย์ที่เดินทางไปสำรวจได้ฟังจากคำบอกเล่าของท่านหลักคำวีรวิสุทธิคุณ (ท่านสาธุใหญ่คำจันทร์) เจ้าคณะแขวงหลวงพระบางว่า แรกก่อนหมากกลาง น่าจะมีในหลวงพระบาง เพราะชาวบ้านนิยมพูดคุยกับหมากพร้าวว่า หมากพร้าว หมากกลาง จนบัดนี้

เป็นที่น่าสังเกตว่า การเอ่ยถึง หมากกลาง ในศิลาจารึกหลักที่ 1 ทั้ง 3 แห่งนั้น จะต้องเอ่ยควบคู่ไปกับ หมากพร้าว เสมอ และขอที่นำสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ คำว่า หมากกลาง มีปรากฏอยู่ในศิลาจารึกหลักที่ 1 เท่านั้น ส่วนในจารึกหลักอื่น ๆ ในสมัยสุโขทัย ไม่มีคำว่า หมากกลาง เลย นอกจากนี้ ไตรภูมิพระร่วง ซึ่งเป็นวรรณคดีในยุคเดียวกันเมื่อจะเอ่ยถึง ขนุน ก็ใช้ว่า ขนุน แต่ไม่เรียกว่า หมากกลาง ดังเช่น

"นอกปากล้วยนั้น มีป่าขนุนลูกใหญ่เท่ากุมอันจุน้ำได้ 60 กลออม โดยกว้างได้

4000 วา" ¹

"ถัดป่าร้าง แลมีป่าขนุน ลูกใหญ่เท่ากลองใหญ่" ²

¹ ไตรภูมิภคหรือไตรภูมิพระร่วงพระราชนิพนธ์พระญาติไทย รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงสุโขทัย, กรมศิลปากร ทรวจชำระ, พ.ศ. 2517, หน้า 129.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 130.

ภาพประกอบ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

JUN • 74

ศูนย์วิทยทรัพยากร
หมากลางในสวนของนายผ่าย บางทราย อำเภอมุกดาหาร
จังหวัดนครพนม ในสวนนี้มี 5 ต้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
หมากลางในสวนของนายทอน จันทัน อำเภอบ้านนา
จังหวัดนครพนม ในสวนนี้ไม้กัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผลหมากกลางทุกผลตั้งตรงได้ เพราะกันมีลักษณะคล้าย

แจกัน3ขา

ผลแก้ของหมากลางมีเปลือกหนา กระดาษแข็งแต่บาง เนื้อในโคยหว่าไป
หนากว่ามะพร้าว แต่ดูภายในเล็กกว่ามะพร้าวมาก

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ต้นหมากฉางที่คณะอาจารย์โบราณคดีนำมาปลูกไว้ที่หอสมุดแห่งชาติ
 ทาวาสุกรี

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญคนคำ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญคนคำ

ก.	หน้า	หน้า	หน้า
กมร เต็งอัญ, คำนำหน้าชื่อ	107	แก, คำบุพบท	146, 148, 149
กมร เต็งอัญชคต, คำนำหน้าชื่อ	107	แกกม, คำว่า	284
กรรมบาย, คำซ้อน	171	แกลง, คำว่า	186, 194
กรรม, คำว่า	189	ข.	
กลวง, คำว่า	190	ขลนลหนึ่งหัวพอง, ส่วนวน	272
กลอย, คำว่า	191	ขบ, คำว่า	195
✓ กระจอกงอกเงย, ส่วนวน	271	ชอก, คำว่า	195
กระทำ, คำว่า	177	ชอก, คำลักษณะนาม	52
กลาย, คำว่า	192	ชะคารหิน, คำว่า	196
กล่าวขวัญ, ส่วนวน	275	ชะพุง ขพง, คำว่า	263
✓ กล่าวรายใส่โทษ, คำซ้อน	164	ชา, คำสรรพนาม	99
กว่า, คำว่า	192	ชา, คำสรรพนาม	96
กอบท่า, คำซ้อน	165	ชาพระเจ้า, คำสรรพนาม	77
กัน, คำว่า	194	ชาพระบาท, คำสรรพนาม	77
การ, คำลักษณะนาม	52	ชาพระพุทชเจ้า, คำสรรพนาม	77
กำเนิดเกิด, คำซ้อน	165	ชาพระองค์, คำสรรพนาม	77
กินดี, ส่วนวน	275	✓ ชาวเหลือเกลือกูม, ส่วนวน	285
กินหวาน, ส่วนวน	275	ช, คำว่า	179
กุมภฯแกง, คำนำหน้าชื่อ	109	ชนชื่อ, ส่วนวน	284
กู, สรรพนาม	74	ชนปีก, ส่วนวน	285
เกลอ, คำสรรพนาม	85	ชนมือ, ส่วนวน	285
เกล้าเกลียง, คำซ้อน	171	ชนใหญ่, ส่วนวน	276
เกา, คำสรรพนาม	75	ชุน, คำนำหน้าชื่อ	209, 126
		ชุม, คำว่า	195

เขา, คำสรรพนาม *โยคะธรณ์ / ครบรอบคืน*
 เขา, คำบอกเวลา *โย / โครม / โครม / โครม*
 เขาหนม, คำว่า *เลื่อน*
 เขียว, คำว่า *สีฟ้า / สีเขียว*
 ไช, คำว่า

ใจ, คำว่า *โบราณคดี*
 ง.
 งอ, คำว่า *โบราณคดี*
 งานพิธีกรรม, คำว่า *สี / สี / สี / สี*
 ง่า, คำว่า *สี / สี*
 งูเขียวเขียวของ, คำว่า *สี / สี / สี / สี*
 เงียน, คำว่า *ความหมาย*

ค.

คน, คำลักษณะนาม *ความหมาย*
 คลวง, คำลักษณะนาม *โบราณคดี*
 ค้าขายลายดอง, คำว่า *สี / สี / สี / สี*
 คาม, คำบอกเวลา *ความหมาย*
 คาม, คำลักษณะนาม
 คาพุก, คำบอกระยะเวลา *โบราณคดี*
 คำไม้, คำว่า *ความหมาย*
 คำรบ, คำว่า
 คำรพยำแยง, คำว่า *สี / สี / สี / สี*
 คมมคมมโทษ, คำว่า *สี*
 คุ, คำว่า *สี / สี / สี / สี*
 เคารพภักทนา, คำว่า *สี / สี / สี / สี*
 เครื่องกิน, คำว่า *สี / สี / สี / สี*
 เครื่องสนิมอาการ, คำว่า *สี / สี / สี / สี*
 เคียด, คำว่า *สี / สี*
 เคียดฟุ้ง, คำว่า *โบราณคดี*
 และ, คำว่า *สี / สี*
 ไคร, คำว่า *ความหมาย*

276
 264
 281
 199
 172
 257
 จ.
 172
 122
 85
 165
 126
 113
 126
 200
 276
 165
 257
 ฉ.
 200

ดูว่า...

คำ...

ช.	หน้า
ขมอย, คำว่า <i>ความหมายของขม</i>	258
ชั้นฉาย, คำบอกเวลา <i>โบราณคดี</i>	158
ชั่วคราว, ส่วนวน <i>สุข</i>	286
ชั่วคราว, คำบอกระยะเวลา <i>โบราณคดี</i>	160
ชั้นเนื้อสันใจ, ส่วนวน <i>สัน / 1.56 โขง N. 1.56</i>	272
ชัน, คำว่า <i>ความหมายของชัน</i>	258
ชัน, คำว่า <i>สัน / 1.56</i>	201
ไซ, คำปฏิเสธ <i>ไซ / 1.56 (หรือ 1.56) ภูเขา</i>	134

ช.	หน้า
ชื่อ, คำว่า <i>สัน / 1.56</i>	201

ช.	หน้า
ชื่อยาย, คำว่า <i>โบราณคดี</i>	201
ชือบ, คำว่า <i>โบราณคดี</i>	264

ช.	หน้า
ควง, คำลักษณะนาม <i>ความหมายของควง</i>	16
ควย, คำบุพบท <i>ไซ / 1.56 (หรือ 1.56) ภูเขา</i>	150
ควยตีนมือตน, ส่วนวน <i>สุข</i>	286
ความคาส, คำว่า <i>1.56</i>	264
* คุด, คำบอกมาตราเงิน <i>ความหมายของคุด</i>	162
คุบมีโค, ส่วนวน <i>สุข</i>	287
เคื่อนชั้น เคื่อนแรม, คำว่า	252
/ แด, คำบุพบท <i>ไซ / 1.56 (หรือ 1.56) ภูเขา</i>	147, 150

ช.	หน้า
คน, คำลักษณะนาม <i>ความหมายของคน</i>	19
คน, คำสรรพนาม	89
* ตรีษัค, คำว่า <i>โบราณคดี</i>	265
ตรีษลค, คำว่า <i>โบราณคดี</i>	265
ทอ, คำว่า <i>สัน / 1.56</i>	202
ต่อคำต่อเสียง, ส่วนวน <i>สัน / 1.56 โขง N. 1.56</i>	272
ตาม, คำว่า <i>สัน ความหมายของตาม</i>	203
ตายวายชีพ, คำซ้อน <i>สัน / 1.56 (หรือ 1.56) ภูเขา</i>	165
ท่า, คำว่า <i>ความหมายของท่า</i>	204, 255
ตึง, คำว่า	204
ตู, คำสรรพนาม <i>ไซ / 1.56 (หรือ 1.56) ภูเขา</i>	78
ตูซา, คำสรรพนาม <i>เสียงดัดบค</i>	80
ตูซาพเจ้า, คำสรรพนาม	81
เต็มหอบเต็มพค, ส่วนวน <i>สัน / 1.56 (หรือ 1.56) ภูเขา</i>	272
เทียบแต่, คำบุพบท <i>โบราณคดี</i>	152
แต่, คำบุพบท <i>ไซ / 1.56 (หรือ 1.56) ภูเขา</i>	151
แตงแง, คำว่า <i>โบราณคดี</i>	205
แตงความเมือง, ส่วนวน <i>สุข</i>	287
แตงตาตุ, ส่วนวน <i>สุข</i>	287
ด.	หน้า
ดอม, คำว่า <i>ความหมายของดอม</i>	258
ดำ, คำว่า <i>สัน / 1.56</i>	206
ดำว, คำว่า <i>โบราณคดี</i>	265
ดุงเสียง, คำว่า <i>1.56</i>	252

	หน้า	น.	หน้า
ถูกเนื้อจำเริญใจ, ส่วนวน / สันต์ / สิ้น / สิ้น	273		น้อย, คำว่า ความหมาย ๑๑๖๒๕
ถูกเนื้อพึงใจ, ส่วนวน / สันต์ / สิ้น	275		นัค, คำลักษณะนาม ความหมาย ๑๑๖๒๕
แถว, คำลักษณะนาม ความหมาย ๑๑๖๒๕	47		นาง, คำนำหน้าชื่อ ความหมาย ๑๑๖๒๕
	๑๕		นารังพลันคำ, ส่วนวน ความหมาย ๑๑๖๒๕
<u>ก.</u>			นามชื่อ, คำซ้อน สันต์ / สิ้น / สิ้น N. ๑๑๖๒๕
ท, คำว่า สันต์ / สิ้น	207		นาย, คำนำหน้าชื่อ
ทรงธรรมนักหนา, ส่วนวน ส่วนวน ๑๑๖๒๕	281		นายเมือง, คำว่า สันต์ / สิ้น / สิ้น
ทะเล, คำว่า สันต์ / สิ้น	208		นิ้วมือ, คำบอกเวลา ความหมาย ๑๑๖๒๕
หึ่งกลม, คำว่า ความหมาย ๑๑๖๒๕	259		นุ, คำบุพบท ในระลอกสันต์
หวน, คำสรรพนาม	87, 90		โน, คำบุพบท
ทาว, คำนำหน้าชื่อ	115		โนปากในคอ, คำซ้อน สิ้น / สิ้น / สิ้น ๑๑๖๒๕
ท่าเนพร, คำว่า ในระลอกสันต์	266		
ทิด, คำนำหน้าชื่อ	128	<u>ข.</u>	
ที, คำลักษณะนาม ความหมาย ๑๑๖๒๕	48		บ, คำปฏิเสธ สันต์ / สิ้น
ทีเร็ว, คำว่า สันต์ / สิ้น	208		บมิ, คำปฏิเสธ ในระลอกสันต์
ทูลบอก, คำซ้อน สันต์ / สิ้น / สิ้น N. ๑๑๖๒๕	166		บมิกล่าวดีเลย, ส่วนวน ส่วนวน ๑๑๖๒๕
เทง, คำว่า สันต์ / สิ้น	209		บมิไค้, คำปฏิเสธ ในระลอกสันต์
เทว, คำบุพบท ความหมาย ๑๑๖๒๕ / ปลัด / ปลัด	153		บมือยาเลย บออย่าเลย, ส่วนวน ส่วนวน ๑๑๖๒๕
เทว, คำว่า	208		บแรง, ส่วนวน ส่วนวน ๑๑๖๒๕
เทียบยอม, คำว่า ในระลอกสันต์	210		บหอน, คำปฏิเสธ สันต์ / สิ้น
แหบ, คำว่า ความหมาย ๑๑๖๒๕	259		บก, คำว่า โย / ปลัด / ปลัด
			บกพรอง, คำซ้อน ความหมาย ๑๑๖๒๕
<u>ค.</u>			บัคเคี้ยวใจ, ส่วนวน สันต์ / สิ้น
ช, คำสรรพนาม	92		บัคแมง, คำว่า สันต์ / สิ้น

ป.	หน้า
บา, คำนำหน้าชื่อ <i>ศัพท์ / ส'๖</i>	123
บาดเนื้องูคิใจ, ส่วนวน <i>ศัพท์ / 9/รูปอื่น</i>	273
บาดไหม, ส่วนวน <i>ส่วนวนเฉพาะ ส'๖</i>	288
บาท, คำบอกเวลา <i>Yo / ปัด / แล / ๖ / ๖</i>	158
บำเรอ, คำว่า <i>ความหมาย ๑๑๖ / ๖</i>	181
เบ็ย, คำบอกมาตราเงิน <i>ความหมาย ๑๑๖ / ๖</i>	162
เบ็ยงคีนนอน, คำว่า <i>ศัพท์ / ส'๖</i>	215
เบ็ยงหัวนอน, คำว่า	215

ป.	หน้า
ปก, คำว่า	216
ปรปักษ์ศัตรู, คำซ้อน <i>ศัพท์ / ส'๖ / ๖</i>	166
ปลาย, คำว่า <i>ความหมาย ๑๑๖ / ๖</i>	255
ปัว, คำว่า <i>ความหมาย ๑๑๖ / ๖</i>	218
ปาฎิหาริย์นักหนา, ส่วนวน <i>ส่วนวนเฉพาะ ส'๖</i>	281
ปูขุน, คำนำหน้าชื่อ <i>บุรณิกศัพท์</i>	118
ปูพระยา, คำนำหน้าชื่อ	118
เป็นขี้เป็นเรื้อน, ส่วนวน <i>ส่วนวนเฉพาะ ส'๖</i>	283
เป็นเจ้าเป็นจอม, คำซ้อน <i>ศัพท์ / ส'๖ / ๖</i>	173
เป็นควย, ส่วนวน <i>ส่วนวนเฉพาะ ส'๖</i>	283
เป็นคอกเป็ฝปลาย, ส่วนวน <i>ศัพท์ / 9/รูปอื่น</i>	273
เป็นคี่, ส่วนวน <i>ศัพท์ / ส'๖</i>	277
เป็นนอกเนื้อเป็นในเนื้อ, ส่วนวน <i>ส่วนวนเฉพาะ ส'๖</i>	283
เป็นมลากเป็นคี่, ส่วนวน <i>9/รูปอื่น</i>	273
เป็นหนา, ส่วนวน <i>ศัพท์ / ส'๖</i>	277

หน้า	หน้า
เปล้า, คำว่า <i>ศัพท์ / ๑๑๖ / ๖</i>	217
เปล้าคาย, ส่วนวน <i>ศัพท์ / ๑๑๖ / ๖</i>	280
เป็ยเนื้อเม็ยตน, คำซ้อน <i>ศัพท์ 9/รูปอื่น</i>	173
เป่า, คำว่า <i>ศัพท์ / ส'๖</i>	219
แปด, คำว่า <i>ศัพท์ / ๑๑๖ / ๖</i>	219
แปดง, คำว่า <i>ศัพท์ / ส'๖</i>	217
แปดงเลี้ยค, ส่วนวน <i>ส่วนวนเฉพาะ ส'๖</i>	289
แป้งยักขนาน, ส่วนวน <i>ส่วนวนเฉพาะ ส'๖</i>	329
ไป, คำปฏิเสธ <i>ศัพท์ / ส'๖</i>	135
ไปบมิ, คำปฏิเสธ <i>บุรณิกศัพท์</i>	141,
ไปเฝ้าไปคัต, คำซ้อน <i>ศัพท์ / ๑๑๖ / ๖</i>	169
ไปมี, คำปฏิเสธ <i>บุรณิกศัพท์</i>	140
ไปปลละ, คำว่า <i>ศัพท์ / ส'๖</i>	253

ป.	หน้า
ผาผอนทอนแพพรพรรณ, คำซ้อน <i>ศัพท์ / 9/รูปอื่น</i>	173
ผาราย, คำว่า <i>ศัพท์ / ส'๖</i>	220
ผิก, คำว่า <i>ศัพท์ / ส'๖</i>	221
ผิกกัน, ส่วนวน <i>ศัพท์ / ส'๖</i>	278
ผีเสื้อ, คำซ้อน <i>ความหมาย ๑๑๖ / ๖</i>	169
ผี, คำลักษณนาม	22
ผีเผาผีแก, คำซ้อน	169
ผี, คำสรรพนาม <i>Yo / ๑๑๖ / ๖</i>	82

ฝ.	หน้า	
ฝั่ง, คำว่า	คตบขย/คตบข	256
ฝ่าตีน, คำบอกเวลา	คตบขย(คำ) ๑๑๗	162
ฝูง, คำลักษณะนาม	คตบขย/คตบข	55

พ.		
พระ, คำนำหน้าชื่อ		114
พระเจ้า, คำว่า		221
พระเป็นเจ้า, คำว่า		221
พระมหาเถร, คำนำหน้าชื่อ		122
พระยา พญา, คำนำหน้าชื่อ		112
พระองค์, คำลักษณะนาม		24
พระองค์, คำสรรพนาม		93
พระองค์เจ้า, คำสรรพนาม		93
พระองค์ท่าน, คำสรรพนาม		94
พ่อ, คำนำหน้าชื่อ		129
พ่อขุน, คำนำหน้าชื่อ		111
พ่อชื่อ, คำว่า	วิบริวณิศัพท์	222
พอก, คำว่า	คตบขย/คตบข	260
พอง, คำว่า	ศัพท์ / สิ้น	222
พิน, คำนำหน้าชื่อ		127
พา, คำว่า		223
พาย, คำว่า		224
พาย, คำลักษณะนาม	โย / หน้ขย/คตบข	54
พายพง, ส่วนวน		219
พิเศษนักหนา, ส่วนวน	สำนวน (คตบข)	281

	หน้า	
พี, คำว่า	ศัพท์ / คตบข N. ๑๑๖	223
พูน, คำว่า	คตบข/คตบข	266
พูนเกิด, คำชวน		วิบริวณิศัพท์
พูนมาคาย, ส่วนวน	สำนวน (คตบข)	280
เพียง, คำว่า		184
เพื่อ, คำว่า	คตบข/คตบข	185
เพื่อน, คำสรรพนาม	โย / หน้ขย/คตบข	94
แพ, คำว่า		187, 224
ไพโรพาราษฎร, คำชวน	ศัพท์ / คตบข N. ๑๑๖	170, 173

พ.		
พุน, คำว่า	วิบริวณิศัพท์	266

ภ.		
ภาค, คำลักษณะนาม	คตบข/คตบข	49

ม.		
มน, คำว่า	คตบข/คตบข	225
มหา, คำนำหน้าชื่อ		122
มหาเถร, คำนำหน้าชื่อ		122
มหาสวามี, คำนำหน้าชื่อ		122
มัก, คำว่า	ศัพท์ / สิ้น	226
มิ่ง, คำสรรพนาม	คตบข/คตบข	86
มิ่งคัง, คำชวน	คตบข/คตบข N. ๑๑๖	260
มัน, คำสรรพนาม	คตบข/คตบข	96

หน้า

มิ, คำปฏิเสธ	137
มิได้, คำปฏิเสธ	141, 142
มีดินมีถ่าน, คำซ้อน สัท / ใต้อ่อน N. ใต้อ่อน	173
มี้อ, คำว่า สัท / ใต้อ่อน	227
เมื่อ, คำว่า สัท / ใต้อ่อน	227
เมืองคน, คำซ้อน สัท / ใต้อ่อน	290
เมืองกิน, คำซ้อน สัท / ใต้อ่อน	290
แม่, คำนำหน้าชื่อ	132
แมดบ, คำว่า สัท / ใต้อ่อน	225
ไม, คำปฏิเสธ	137, 142
ไมคอง, คำว่า สัท / ใต้อ่อน	228

ย.

ยอ, คำว่า สัท / ใต้อ่อน	228
ยอก, คำว่า สัท / ใต้อ่อน	185
ยักเพ็ลยัก, คำว่า สัท / ใต้อ่อน	267
ยั้ง, คำว่า สัท / ใต้อ่อน	229
ยัมยอย, คำซ้อน สัท / ใต้อ่อน	172
ย้วยาน, คำว่า สัท / ใต้อ่อน	267
ยาทยุก, คำซ้อน สัท / ใต้อ่อน	172
ยากเนื้อแค้นใจ, คำซ้อน สัท / ใต้อ่อน	273
ย่าง, คำว่า สัท / ใต้อ่อน	230
ย้ายใจ, คำซ้อน สัท / ใต้อ่อน	290
ย่า, คำว่า สัท / ใต้อ่อน	230
ยีนคียินสุข, คำซ้อน สัท / ใต้อ่อน	170

หน้า

ยีนรักยีนใคร, คำซ้อน สัท / ใต้อ่อน	284
ยีนร้าย, คำซ้อน สัท / ใต้อ่อน	283
ยีนหลากยีนคิ, คำซ้อน สัท / ใต้อ่อน	170
ยีนไค้, คำซ้อน สัท / ใต้อ่อน	290
ยีนแข็งเหิงนาน, คำซ้อน สัท / ใต้อ่อน	290
ยุกมือถือแขน, คำซ้อน สัท / ใต้อ่อน	274
เย็นเนื้อเย็นใจ, คำซ้อน สัท / ใต้อ่อน	274
เยี้ย, คำว่า สัท / ใต้อ่อน	231
เยี้ยว, คำว่า สัท / ใต้อ่อน	232
เยี้ยะ, คำว่า สัท / ใต้อ่อน	231
โยขาว, คำว่า สัท / ใต้อ่อน	233

ย.

ยจนา, คำว่า สัท / ใต้อ่อน	261
ยงไหยงคราง, คำซ้อน สัท / ใต้อ่อน	174
ยอก, คำพูด	253
ยอก, คำว่า สัท / ใต้อ่อน	234
ยคนปน, คำซ้อน สัท / ใต้อ่อน	166
ยั้ง, คำว่า สัท / ใต้อ่อน	267
ยาวีฬาราม, คำซ้อน สัท / ใต้อ่อน	291
ยราม, คำว่า สัท / ใต้อ่อน	268
ยำคานุกาลเค็อก, คำซ้อน สัท / ใต้อ่อน	291
ยำพาย, คำว่า สัท / ใต้อ่อน	253
ยำพั้ง, คำว่า สัท / ใต้อ่อน	185
ยำร้องไห้, คำซ้อน สัท / ใต้อ่อน	170

๑.

	หน้า		
รำพึงนักหนา, ส่วนวน	281	รักคนนอก	หน้า
วันรันทานบุญ, คำสอน	174	รัก / ใจอ่อน	หน้า
วิมวัน, ส่วนวน	291	รักคนนอก	หน้า
วิ, คำว่า	235	รัก / ใจ	หน้า
รูติง, ส่วนวน	291	รักคนนอก	หน้า
รูเนื้อใจ, ส่วนวน	274	รัก / ใจอ่อน	หน้า
เรา, คำสรรพนาม	83		
เรง, คำว่า	234	รัก / ใจ	หน้า
เรือขานาวา, คำสอน	174	รัก / ใจอ่อน	หน้า
เรือน, คำลักษณะนาม	49	รักคนนอก	หน้า

๒.

ลมหายตายกว่า, คำสอน	175	รัก / ใจอ่อน	หน้า
ลวง, คำว่า	186	รักคนนอก	หน้า
ลวงกลางหา, ส่วนวน	292	รักคนนอก	หน้า
ลวงอากาศ, ส่วนวน	292		
ลักเลียม, คำว่า	268		
ลาหากิน, คำสอน	166	รัก / ใจอ่อน	หน้า
ลูก, คำว่า	235	รัก / ใจ	หน้า
ลูกคังนั้น, ส่วนวน	279	รักคนนอก	หน้า
ลูน, คำว่า	236	รักคนนอก	หน้า
ลูทาง, คำว่า	237	รักคนนอก	หน้า
ลูก, คำลักษณะนาม	50	รักคนนอก	หน้า
ลูกขุนมนทวาน, คำสอน	175	รัก / ใจอ่อน	หน้า
ลูกธรรมบุตร, คำว่า	253	รักคนนอก	หน้า

ลูกหมากรากไม้, คำสอน	175	รัก / ใจอ่อน	หน้า
เลิศ, คำว่า	253	รัก	หน้า
เลื่อน, คำว่า	239	รักคนนอก	หน้า
แดน, คำว่า	238	รัก / ใจ	หน้า

๓.

วัง, คำว่า	239	รัก / ใจ	หน้า
วาย, คำว่า	261	รักคนนอก	หน้า
วาร, คำบอกเวลา	158	รัก	หน้า
เวน, คำว่า	182, 240	รักคนนอก	หน้า
แควว้าง, คำว่า	240	รัก / ใจ	หน้า

๔.

ศรัทธาอินคินักหนา, ส่วนวน	282	รักคนนอก	หน้า
เศลาจารึก, คำว่า	254	รัก	หน้า

๕.

สฺรฺบายก สดบายก, คำว่า	269	รักคนนอก	หน้า
สถาปนาลูก, คำสอน	167	รัก / ใจอ่อน	หน้า
สนอย สนอย, คำว่า	240	รัก / ใจ	หน้า
สม, คำว่า	241	รัก / ใจ	หน้า
สมเด็จ, คำนำหน้าชื่อ	116, 118		
สมเด็จเจ้าพระยา, คำนำหน้าชื่อ	117	รักคนนอก	หน้า
สมเด็จพระ, คำนำหน้าชื่อ	117		
สมเด็จพระญา, คำนำหน้าชื่อ	117		

	หน้า	หน้า	หน้า
สมเด็จพระบาทพระเจ้า, คำนำหน้าชื่อ	118	หน, คำว่า สิ้น / ใตม ๕๕๐ ฝั่งใน ๕๐๐	183
สอน, คำว่า ไบรลโลกศัพท์	269	หนชื่อ หนแป, คำว่า สิ้น / ๕๕	244
สรีกวงส, คำว่า ไบรลโลกศัพท์	269	หมากไม้, คำว่า สิ้น / ๕๕ รบ ๕๕	254
สะเคื่อน, คำว่า ๕๕๕	254	หมี่กินมั่ง, ส่วนวน ๕๕๕๕๕๕๕๕๕	329
สักหยาก, ส่วนวน สิ้น / ๕๕	278	หมื่น, คำนำหน้าชื่อ	127
สาค, คำว่า สิ้น / ๕๕	242	หมู, คำลักษณะนาม ๕๕๕๕๕๕๕๕๕	73
สามานย์, คำว่า	188	หยายซากลาแข็ง, ส่วนวน สิ้น / ๕๕๕๕๕๕๕๕๕	274
สิ่ง, คำลักษณะนาม	25	หลวก, คำว่า สิ้น / ๕๕	245
สิ่งสัตว์, คำชอน สิ้น / ๕๕๕๕๕๕๕๕๕	175	หลอ, คำว่า ๕๕๕๕๕๕๕๕๕	186
สิน, คำว่า สิ้น / ๕๕๕๕๕๕๕๕๕	242	หลาย, คำว่า	246
สินสอก, คำว่า ๕๕๕๕๕๕๕๕๕	242	หลายคาบหลายครา, คำชอน สิ้น / ๕๕๕๕๕๕๕๕๕	175
สู, คำสรรพนาม สิ้น / ๕๕	87	หอน, คำปฏิเสธ	138
สูขาวเจ้า, คำสรรพนาม ไบรลโลกศัพท์	88	หัน, คำว่า สิ้น / ๕๕	244
เสกนัทร, คำว่า ๕๕๕	254	หัน, คำว่า สิ้น / ๕๕	246
เสียงอันแรง, ส่วนวน ๕๕ / ๕๕๕๕๕๕๕๕๕๕๕	278	หัว๑, คำว่า สิ้น / ๕๕	247
เสียม, คำว่า สิ้น / ๕๕๕๕๕๕๕๕๕	261	หัว๒, คำว่า สิ้น / ๕๕	247
แสรง, คำว่า ๕๕๕๕๕๕๕๕๕	186	หา หาก, คำว่า	270
แสง, คำว่า	243	หามมีไค, คำปฏิเสธ ไบรลโลกศัพท์	143
โสม, คำว่า ๕๕๕๕๕๕๕๕๕	256	หาพื่นน้ำมีไค, ส่วนวน ๕๕๕๕๕๕๕๕๕๕๕	292
โสมนัสนินตี, คำชอน สิ้น / ๕๕๕๕๕๕๕๕๕	167	หายากนักหนา, ส่วนวน ๕๕๕๕๕๕๕๕๕๕๕	282
โสมนัสนินตีนักหนา, ส่วนวน ๕๕๕๕๕๕๕๕๕	282	หาญ, คำว่า สิ้น / ๕๕๕๕๕๕๕๕๕	250
ใสกล, ส่วนวน	292	หิงสา, คำว่า สิ้น / ๕๕	248
		หิง เหิง, คำว่า ไบรลโลกศัพท์	248
		หิงนาน, คำชอน สิ้น / ๕๕๕๕๕๕๕๕๕	๑70

ก.	หน้า	หน้า
เหิง, คำว่า สันต์ / สัน	249	อ้าแดง, คำนำหน้าชื่อ <i>สุวรรณเทสสัน</i>
หึ่ง, หายอายุข้อย, ส่วนวน <i>สัน, 93, 274</i>	274	อ้าเกอ, คำว่า <i>สุวรรณเทสสัน</i>
เหนือ, คำบุพบท <i>สุวรรณเทสสัน</i>	152 (ฉบับแก้ไข)	อ้อ, คำนำหน้าชื่อ <i>สุวรรณเทสสัน</i>
เหยา, เรือน, คำชวน <i>สัน / สัน</i>	176	เอา, คำว่า
เหสา, เผละลุยลาย, คำชวน <i>สัน / สัน</i>	177	เอั้น, คำว่า <i>สัน / สัน</i>
เหือค, คำว่า <i>สัน / สัน</i>	262	เอื่อน, คำว่า <i>สัน / สัน</i>
แหก, คำว่า <i>สัน / สัน</i>	250	โอย, คำว่า <i>สุวรรณเทสสัน</i>
แหวนพระชำมรงค์, คำชวน <i>สัน / สัน</i>	167	
ใหญ่นักหนา, ส่วนวน <i>สัน</i>	282	
ไหล, คำว่า <i>สุวรรณเทสสัน</i>	180	
ข.		
อก, คำว่า <i>สัน / สัน</i>	250	
อยากเผ็ด ยากเผ็ดเร็ดไ		<i>สุวรรณเทสสัน</i>
อกอยากเผ็ดเร็ดไ, ส่วนวน	293	
อ्यान, คำว่า <i>สัน / สัน</i>	251	
อูกังนัน, ส่วนวน <i>สุวรรณเทสสัน</i>	279	
อวย, คำว่า <i>สัน / สัน</i>	262	<i>สุวรรณเทสสัน</i>
ออก, คำว่า <i>สุวรรณเทสสัน</i>	256	
อัน, คำลักษณะนาม <i>สุวรรณเทสสัน</i>	28	
อันหันมร, ส่วนวน <i>สุวรรณเทสสัน</i>	292	
อ้าย, คำนำหน้าชื่อ <i>สัน / สัน</i>	130	
อารารณานิมนค, คำชวน <i>สัน / สัน</i>	168	<i>สุวรรณเทสสัน</i>
อารารณาอัญเชิญ, คำชวน	168	

ประวัติการศึกษา

นางสาวชวนพิศ อีฐรัตน์ ผู้เขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย แผนกศิลปะ จากโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา และเข้าศึกษาในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2509 ได้รับปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต เมื่อปีการศึกษา 2512 ต่อจากนั้นได้เข้าศึกษาในระดับประกาศนียบัตรชั้นสูง คณะบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับประกาศนียบัตรชั้นสูงวิชาเฉพาะภาษาไทย เมื่อปีการศึกษา 2513 และได้ศึกษาต่อในระดับปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย คณะบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จนจบการศึกษา

ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำแผนกวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย